

Česká zemědělská univerzita v Praze
Fakulta tropického zemědělství
Katedra ekonomického rozvoje

**Politická a institucionální situace jako příčina
chudoby a zaostalosti rozvojových zemí**

Bakalářská práce

Autor: Monika Kosová

Vedoucí práce: Ing. Vladimír Verner, Ph.D.

Konzultant práce: Ing. et Ing. Veronika Jelínková

Praha 2013

Prohlášení k bakalářské práci

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma Politická a institucionální situace jako příčina chudoby a zaostalosti rozvojových zemí, vypracovala samostatně a použila jen pramenů, které cituji a uvádím v příloženém soupisu literatury. Souhlasím, aby práce byla uložena v knihovně České zemědělské univerzity v Praze a zpřístupněna ke studijním účelům.

V Praze dne 3. května 2013

.....

Monika Kosová

Ráda bych touto cestou vyjádřila velké poděkování Ing. Vladimírovi Vernerovi, Ph.D. a Ing. et Ing. Veronice Jelínkové za pomoc, cenné rady a obrovskou trpělivost při vedení mé bakalářské práce.

Abstrakt

Tato práce pojednává o problematice příčin chudoby z politického a institucionálního hlediska vybraných zemí s cílem potvrdit hypotézu, že politická situace je jednou z hlavních příčin chudoby rozvojových zemí. První část práce je zaměřena na totalitární politické systémy, zejména na komunismus, sloužící jako předpoklad příčiny chudoby. Druhá část práce analyzuje jednotlivé ukazatele zobrazující hospodářský růst a kvalitu lidského života ve vybraných zemích Asie v závislosti na typu režimu. Jejich vzájemná propojenost dokazuje, že politický systém ovlivňuje hospodářský vývoj v dané zemi a tím i výši chudoby.

Klíčová slova

Demokracie, totalitarismus, komunismus, chudoba, hospodářský růst.

Abstract

This thesis deals with causes of poverty from political and institutional aspects in selected countries in order to confirm the hypothesis that the political situation is one of the main causes of poverty in developing countries. The first part is focused on totalitarian political systems, in particular communism, as a precondition of poverty. The second part analyzes individual indicators showing economic growth and quality of life in selected countries in Asia, depending on their regime. Their interconnection proves that the political system influences economic development of the country and thus the level of poverty.

Keywords

Democracy, totalitarianism, communism, poverty, economic growth.

Obsah

1	Úvod.....	1
2	Cíle práce a metodika	2
3	Politické systémy	4
3.1	Demokratické systémy	5
3.2	Totalitární systémy.....	8
3.2.1	Fašismus.....	9
3.2.2	Komunismus	10
3.2.2.1	Komunismus v období studené války.....	12
4	Problematika komunistických režimů v zemích východní a jihovýchodní Asie.....	15
4.1	Období studené války.....	15
4.2	Období po rozpadu Sovětského svazu	20
5	Výsledky a diskuze	23
5.1	Hrubý domácí produkt na obyvatele jako ukazatel chudoby	24
5.2	Výdaje z HDP	28
5.3	Ukazatele zobrazující kvalitu lidského života.....	29
5.4	Failed states index	30
6	Závěr	31
7	Použitá literatura	33
	Přílohy.....	38

Seznam tabulek

Tabulka č. 1: Výdaje vybraných zemí z celkového HDP	28
Tabulka č. 2: HDI, MPI a % populace žijící pod 1,25 US\$ na osobu na den.....	29

Seznam grafů

Graf č. 1: Vývoj HDP na jednoho obyvatele v paritě kupní síly v období 1950 – 2008 v International Geary-Khamis dollars.....	24
Graf č. 2: Meziroční odchylka HDP na jednoho obyvatele v Číně v International Geary-Khamis dollars	25
Graf č. 3: Meziroční odchylka HDP na jednoho obyvatele ve Vietnamu v International Geary-Khamis dollars	26
Graf č. 4: Meziroční odchylka HDP na jednoho obyvatele v Severní Koreji v International Geary-Khamis dollars	27
Graf č. 5: Srovnání ukazatelů FSI v období 2005 - 2012	30

1 Úvod

Problematikou chudoby se lidé zabývají již celá staletí. Světová chudoba je obecně považována za globální problém a je jinak vnímána na mezinárodní úrovni, tak i na úrovni národní, zejména v rámci důchodové nerovnosti uvnitř daných států. Objektivně lze říci, že chudoba může být vyjádřena buď jako absolutní, nebo jako relativní. Relativní chudoba může být tedy definována ve vztahu porovnání jednotlivých skupin, kde dostačující důchod jednotlivce k přežití může být velmi nízký ve srovnání se zbytkem společnosti a díky tomu bude jedinec zařazen mezi chudé. Čím je společnost bohatší, tím vyšší je úroveň důchodu definující chudobu. Absolutní chudoba je charakterizována jako životní situace, která se vymyká jakékoliv definici lidských důstojných podmínek života a je spjata zejména s podvýživou, nemocemi a negramotností. Pro měření její dimenze byla stanovena hranice 1 americký dolar na osobu a na den (Jeníček, Foltýn, 2003), nyní je tato hranice ve výši 1,25 amerického dolaru na osobu a na den, z důvodu změny parity kupní síly na rok 2005 (World Bank, 2008). Absolutní chudobu lze nalézt i ve vyspělých tržních ekonomikách, kde se projevuje hlavně vliv nemocí, bezdomovectví a další okolnosti, které jsou spjaté s generačním vývojem společnosti. Je tedy zřejmé, že chudoba je regionálně velice nerovnoměrně rozprostřena (Jeníček, Foltýn, 2003). Přetrvávající chudoba ve světě je tedy jedním z největších problémů současnosti. Redukce a pomoc od chudoby je otázkou duchovního, kulturního, ale i sociálního citění společnosti, které se promítá do jejího ekonomického rozvoje. Řešení problému chudoby v celosvětovém měřítku se účastní různé světové organizace a mnoho světově uznávaných odborníků, kteří vycházejí z mnohaletých zkušeností, výzkumů a studií, na základě kterých se vytvářejí strategické plány na redukci chudoby (OECD, 2001).

Rozvojová země je pojem úzce spjatý s chudobou a je všeobecně používán k označování států především jako zaostalé země, chudé země, země třetího světa, země globálního jihu, apod. Zaostalost rozvojových zemí projevující se právě chudobou obyvatel může být spojena s různými ukazateli. Nejčastěji zmiňované ukazatele patří do sféry ekonomické, sociální či politické nebo kombinací všech. Právě posledně zmiňovaná sféra je hlavním tématem této práce. Jsou rozvojové země, kde se situace v oblasti chudoby obyvatel díky produktivní ekonomice zlepšuje, mezi které patří například Čína, ale jsou

i takové rozvojové země, kde naopak jejich rozvoj díky restrikcím stagnuje, či se dokonce zhoršuje. Jde zejména o takzvané nejméně rozvinuté země světa (LDCs). Rozvoj mohou zpomalovat různé faktory, jako například nízká úroveň vzdělání, technologická zaostalost země projevující se v nízkém zastoupení inovací, nízká míra kapitálových investic, politické a institucionální záležitosti regulující chování dané společnosti, korupce ve vnitropolitickém prostředí či u zahraničních investorů, aj. Další překážka může být kvůli přírodním podmínkám, klimatu a zejména také z geografických důvodů (Novotný, 2006). To se týká hlavně vnitrozemských rozvojových zemí (tzv. landlocked countries), které jsou odlehle a izolované od světových trhů, kde dlouhé vzdálenosti a hraniční přechody pro ně znamenají jen další výdaje (UN, 2005).

Dnes je chudoba považována za jeden z největších a nejdiskutovanějších problémů globalizovaného světa. Ve světě je vnímána stále intenzivněji a je třeba se ji pokoušet eliminovat či zmírnit její dopady, jinak by nadále mohla brzdit globální společenský rozvoj. Globalizace vede ke zkrácení vzdáleností mezi kontinenty a kulturami i díky rychlému rozvoji komunikačních technologií a celosvětové turistiky, čímž může být ohrožena stabilita vyspělých zemí. Proto je důležitá motivace pro boj s chudobou, její zkoumání a následné řešení jejich příčin (Exnerová, Volfová, 2008).

2 Cíle práce a metodika

Problematika chudoby a její příčiny je již dlouhodobě zkoumána a diskutována na celém světě. Hlavním cílem této bakalářské práce je proto potvrdit nebo vyloučit předpoklad, jestli politický systém a politické situace mohou být hlavní příčinou chudoby ve vybraných rozvojových zemích. V literární rešerši jsou charakterizovány politické systémy a jejich jednotlivá specifika. Podrobněji jsou představeny teorie totalitárních režimů, zejména těch komunistických, a jejich společné charakteristiky, které budou sloužit jako předpoklad příčiny chudoby vybraných zemí. Největší pozornost je věnována zemím ve vybrané oblasti, ve kterých forma komunismu doposud přetrvávala. Na základě tohoto kritéria byly vybrány tři státy, ve kterých komunistická forma vlády přetrvává dodnes. Konkrétně jde o Severní Koreu, Čínu a Vietnam. Vybrané období bude zejména

sledováno v průběhu Studené války, která byla klíčová pro šíření komunismu ve světě, a období po rozpadu Sovětského svazu.

V praktické části této práce je pak představeno několik ukazatelů, ze kterých je možné porovnat výši chudoby ve vybraných zemích. Jako hlavní indikátor je použit HDP (Hrubý domácí produkt) na obyvatele v paritě kupní síly ve vybraném období, ve kterém se odrážejí jednotlivé situace, resp. klíčová období, popsané v literární rešerši. HDP v paritě kupní síly zobrazuje poměr cen v národních měnách za stejné výrobky a služby v různých zemích, je tedy roven poměru cenových hladin daných států. Pozorovány jsou také jednotlivé výdaje v procentuálním vyjádření z celkového HDP. Jde zejména o celkové výdaje na armádu, školství a zdravotnictví. Dále jsou porovnávány indexy zabývající se kvalitou lidského života, jako HDI (Human Development Index), MPI (Multidimensional Poverty Index) a procentuální zastoupení populace žijící pod 1,25 US\$ na osobu na den. HDI se skládá ze tří dimenzí, tj. zdraví, vzdělání a životního standardu, kde zdraví je bráno jako očekávaná délka života při narození, vzdělání se odvíjí od poměru průměrné a předpokládané délky edukace, výše životního standardu vychází z HNP (Hrubého národního produktu) na obyvatele v paritě kupní síly v US\$. Celková výše HDI nabývá hodnot 0 až 1, kde hodnota 1 zobrazuje maximální možnou výši. MPI zobrazuje vícečetnou deprivaci a její intenzitu. Vyjadřuje se v procentech a vychází ze stejných dimenzí jako HDI, kde využívá mikrodata z průzkumů domácností. Jako poslední index je použit FSI (Failed States Index), který zobrazuje státy v úpadku. FFP (The Fund For Peace) vytváří z nashromážděných informací a dat analýzu, která vychází z dvanácti základních sociálních, ekonomických a politických ukazatelů, kde je pomocí různých algoritmů převedena na skóre s maximální výší deseti bodů za každý ukazatel. Zde jsou porovnány průměry těchto tří skupin ukazatelů vybraných zemí společně s porovnáním s Českou republikou, jakožto postkomunistickou zemí Evropy.

Na základě srovnání vybraných typů indexů a statistických údajů budou představeny výsledky práce, ze kterých bude zjevné, jestli politická situace nebo konkrétně politický systém je opravdu příčinou chudoby. Součástí příloh pak budou data, ze kterých se vycházelo při porovnávání. Práce primárně pracuje se sekundárními daty, která dále analyzuje a srovnává tak, aby bylo dosaženo cílů práce. Výsledky jsou interpretovány do konečné informace.

3 Politické systémy

Politické systémy jsou charakterizovány rozdělením politické moci a institucionálního ustálení v zemi a jsou nedílnou složkou lidské společnosti. Společnost jako taková je složena z jednotlivců a zahrnuje nejen různé politické oblasti, ale také i nepolitické činnosti. Součástí politického systému je takový soubor prvků, který svým stabilním uspořádáním a strukturou představuje relativně jednotný celek. Různé systémy se pak od sebe odlišují jak strukturou, tak i svou charakteristikou. Stát, politické strany, zájmové organizace, aj. jsou jednotlivé prvky politického systému, který má i své subsystémy. Například politická strana je subsystémem státního systému a otázka jejich samostatnosti, podřízení a hierarchie je podmíněna jejím ekonomickému a kulturnímu celku. Obecně lze říci, že politický systém je chápán společností jako určitý prostor se specifickým uspořádáním, jehož soubor institucí, norem, vztahů, postojů a hodnot uskutečňuje politickou moc (Kroupa et al., 1998).

Základním principem **demokratických systémů** je, že vycházejí ze suverenity lidu, tvoří tím zdroj všech právně uznávaných norem a institucí v rámci dané politické jednotky, kde lid může být definován různými způsoby. V rámci politických společenství lidé sdílejí příslušnost k určitému území, mohou se ztotožňovat a spojovat svou loajalitu s určitým národem (Hloušek, Kopeček, 2003). Tím je lid nepostradatelný pro každý politický systém, a pokud má jeho vláda nějaký záměr, musí mluvit jménem všech lidí. To je společné jak pro demokratické, tak i pro totalitární systémy, přestože se jejich názory, jak ovlivnit vůli lidu, rozhodně liší a v některých případech je použit vůči lidem nátlak ze strany vlády (Hobsbawm, 2009). Realita je taková, že v totalitárních systémech nejsou vládcí voleni, jako je tomu v demokratických systémech, ale naopak dosazováni, tím jsou titi vůdci téměř nesaditelní volební cestou, která se buď vůbec nekoná, a pokud se volby konají, tak často nebývají svobodné a spravedlivé (Novotný, 2009). Zajímavé je, že méně než polovina světové populace žije v demokratických poměrech, naopak je tomu v nedemokratických podmínkách (Čmejrek, Kubálek, Pátek, 1996).

3.1 Demokratické systémy

Demokracie je jedním z nejpoužívanějších slov současnosti. Je zřejmá složitost problému demokracie, která se prosazuje jako dominantní politický systém. Dokonce má několik set charakteristik, ale nelze zapomenout ani na skutečnost, že není brána jako samozřejmost a není zcela bez problémů (Čmejrek, Kubálek, Pátek, 1996). Hlavním charakteristickým rysem demokratického režimu je, že odpírá princip vlády na základě dědictví či dobytí (Novotný, 2009). Rozděluje se na dvě skupiny, a to na demokracii přímou a na demokracii zastupitelskou, tj. nepřímou. V přímé demokracii se všichni občané zapojují do správy věcí veřejných, tím se tedy přímo podílejí na rozhodování státu. Naopak koncepce zastupitelské demokracie vychází z předpokladu, že občané nevykonávají moc přímo, ale delegují ji na volené zástupce, kteří reprezentují jejich zájmy (Hloušek, Kopeček, 2003). Z historického hlediska se demokracie postupně přetvářela v různých společenských podmínkách, jako například první forma přímé demokracie v řeckých polis, římský republikanismus, Magna charta, aj. Ve velkém měřítku se demokracie prosadila ve Velké francouzské revoluci nebo v boji Američanů za nezávislost, kde vznikla Deklarace nezávislosti v roce 1776 (Čmejrek, Kubálek, Pátek, 1996).

Základními instituty zastupitelské demokracie jsou politické strany, všeobecné volební právo, reprezentativní poslanecký mandát a parlament. Tento model se stal základem pro všechny současné demokracie západní Evropy, s výjimkou Švýcarska, ve kterém funguje přímá demokracie v kombinaci s demokracií zastupitelskou. Na jedné straně jsou zde orgány zastupitelské demokracie a na straně druhé existuje řada nástrojů přímé demokracie, z nichž některé mají v rámci politického systému svrchovanou moc. Svůj rozvoj zastupitelská demokracie prodělala v politickém myšlení vycházejícím z liberalistického pojetí Johna Locka. Z této idey se v průběhu 18. a 19. století vyvinula koncepce liberální demokracie, ve které je jednoznačně preferovaný zastupitelský princip a je zde kladen důraz na ochranu soukromého vlastnictví, rovnost občanů a odpovědnost vlády za ochranu práv občanů. Zároveň se postupem času musela vyrovnávat s valnou kritikou, a to zejména ze strany marxistického chápání demokracie a vlády elit, tj. elitismu. Poukazovali zejména na to, že moc v zastupitelských demokraciích drží v rukou menšina. **Klíčový prvek pro demokracii je tedy konkurence, která zajišťuje soutěživé volby**

a tím i výměnu elit u moci. Zároveň zaručuje možnost výběru mezi různými politickými alternativami (Hloušek, Kopeček, 2003).

K dalším významným proudům patří pluralismus, ve kterém funguje řada kooperujících nebo i soupeřících skupin, přičemž každá prosazuje své zájmy a díky jejich soupeření zabraňuje monopolizaci politického prostoru. Jde o takzvaný stranický pluralismus, ve kterém strany fungují jako části jednoho celku. Z politického hlediska je pro pluralismus hlavním prvkem diskuze, která vychází na jedné straně z konsenzu a na druhé straně se přibližuje k intenzitě konfliktu, například ve většinovém principu (Sartori, 2005). Klíčový je důraz na spontánnost, rovnost a soupeřivost skupin ke státu. Jeho protiklad je neokorporativismus, který vychází z toho, že vztah mezi státem a společností zajišťuje hierarchizovaný systém organizací s monopolem v daném odvětví. V obou případech je kladen velký důraz na institucionální uspořádání a fungování státu. Není tomu jinak i u parlamentní demokracie a demokracie prezidentské. Jejich rozdíl je především ve způsobu dělby moci ve státě a vzájemném propojení vazeb mezi institucemi, především moci zákonodárné a moci výkonné. Parlamentní demokracie se může pojit s monarchií v podobě tzv. parlamentní monarchie, jejímž příkladem je Velká Británie. Základním prvkem této demokracie je princip sdílené moci a princip legislativy. Vlády jsou vytvářeny pomocí parlamentu jedině s většinovou podporou a jsou odpovědné parlamentu za svá rozhodnutí. Jinak je tomu u prezidentských systémů. Základním kritériem je propojení funkce hlavy státu s funkcí předsedy vlády, tudíž je vláda závislá na prezidentovi (Hloušek, Kopeček, 2003).

Dále je nutné uvést westminsterskou demokracii a konsensuální demokracii, jejichž představitelem je nizozemský politolog Andrej Lijphart. Hlavní rozdíl mezi nimi je otázkou koncentrace moci. Pro konsensuální demokracii je typický velký rozptyl moci, která není koncentrována jen ve vládě, ale i v parlamentu. Stranický systém je zde vícestranný a volební systém poměrný. Ve westminsterském modelu demokracie se moc koncentruje ve vládě, která je tvořena jednou stranou (Hloušek, Kopeček, 2003). Definuje tedy zastupitelskou demokracii jako vládu většiny lidu, i když je zřejmé, že jejich rozhodnutí nepramení z absolutní většiny. Jde tedy o takový druh vlády, kde vládne většina a zároveň respektuje a podporuje zájmy a práva menšin (Novotný, 2009). Nelze opomenout ani koncept participační demokracie, která se od 60. let 20. století výrazně

vymezovala na kritice liberální demokracie, ale i na kritice tehdejšího východního komunistického bloku. Terčem této kritiky byla byrokratizace a likvidace občanských svobod. Stoupenci participační demokracie se shodují na představě participačního samosprávného společenství, v němž se občané přímo podílejí na řízení klíčových sociálních institucí. Institucionální systém má být zkrátka otevřen tak, aby bylo možné vyzkoušet různé politické formy (Hloušek, Kopeček, 2003).

Jako moderní demokracie je brána demokracie zastupitelská, ve které se občan nemůže přímo podílet na rozhodování, jen pouze zprostředkovaně skrze volené zástupce. Tito zvolení zástupci je reprezentují v celostátním měřítku a jejich moc je jim svěřena dočasně volebním obdobím, které je zabezpečeno pravidelně opakujícími se svobodnými volbami, kde díky nim dochází ke kontrole ze strany lidu (Čmejrek, Kubálek, Pátek, 1996). Z morálního hlediska je žádoucí, aby režimu vyjádřila podporu podstatná část občanů, kteří jsou považováni za rozhodující část obyvatelstva státu. Tendence poslední doby vede k ústupu občanů ze sféry politiky a není nic nového, že ve státech s velkým množstvím občanů se podílí na náležitostech státu jen skromná menšina. Ve většině zemí volební účast slábne a tato situace je pohodlná, dokonce i přijatelná pro politiky (Hobsbawm, 2009). V zastupitelské demokracii se zachovaly prvky i z demokracie přímé, která se už v současných demokratických režimech takřka nevyskytuje. Jedním z nich je referendum, ve kterém občané rozhodují o důležitých politických problémech (Čmejrek, Kubálek, Pátek, 1996). Další prvky jsou z lidové iniciativy, jako například určité návrhy zákona či požadavků, to je typické zejména pro Švýcarsko, dále to jsou petice, deputace a všelidové diskuse (Hloušek, Kopeček, 2003). Dalším základním rysem demokracie je, že se opírá o moc zákonodárnou, výkonnou a nezávislé soudy (Pavelčíková, 2009). Samozřejmostí je rovnost všech před zákonem a povinnost dodržování lidských práv a svobod, kde je tato rovnost mezi státem a občanem přesně vymezena skrze práva a zákony. Nyní demokracii chápeme a vnímáme jako směr k dalšímu uskutečňování idejí svobody, rovnosti a spravedlnosti (Novotný, 2009).

3.2 Totalitární systémy

Protikladem demokracie, zejména zastupitelské demokracie, jsou totalitární politické systémy (Čmejrek, Kubálek, Pátek, 1996). Hlavním cílem totalitarismu je úplná kontrola společnosti v souladu s vládnoucí ideologií. Charakteristické je vládnutí jednotlivce, případně úzké skupiny lidí (Novotný, 2009). Přítomnost společných faktorů totalitárních systémů je na základě principu jedné strany, ideologie, náboženské pojetí politiky, kult vůdce a omezení či zrušení základních občanských svobod (Furet et al., 2002). Většinou v čele totalitního systému stojí charismatická osobnost, která prostřednictvím svého jednání může ovlivnit nejen své příznivce, ale i masy obyvatelstva, u kterých dostane tato ideologie velkou míru podpory (Pavelčíková, 2009). Jeden z dalších rysů totalitarismu je monopol sdělovacích prostředků a oficiální ideologie strany, která má absolutní autoritu a stává se celostátní pravdou. Dále centrálně řízená ekonomika státu, vládní monopol ozbrojených sil a policejní teror proti odpůrcům režimu. Neexistuje zde politická soutěž, občanům jsou odepřena práva charakteristická pro demokracii (Novotný, 2009). I v totalitárních režimech se můžeme setkat s pluralismem, ale není zcela bez hranic a mohou existovat jistá omezení. Je sice patrnější v sociální a ekonomické sféře, ale v politické oblasti je limitace omezena zejména na politické skupiny nebo může být rozšířena na všechny zájmové skupiny a tím dochází k institucionalizaci politické účasti. Konkrétní totalitární režimy si určují, které organizace mohou v zemi působit a případně nutí občany do členství v nich (Hloušek, Kopeček, 2003).

Uvádí se, že totalitární režimy se dělí na dva typy. Komunistický typ a fašistický typ, pod kterým je uveden i nacismus (Pavelčíková, 2009). Mezi politicko-institucionální organizací komunistického a fašistického režimu jsou určité analogie, zejména těch znaků typických pro totalitarismus, ale také difference, týkající se zejména cílů sledovaných vnitřní politikou, stanovením hodnot a kritérií, na něž se odvolávají. Dále mají rozdílné i požadavky týkající se zahraniční politiky. Pro komunismus je typické, že tíhne spíše k izolacionistické zahraniční politice a naopak fašismus tíhne k expanzivní zahraniční politice (Furet et al., 2002). Komunismus a fašismus se značně liší od předchůdců totalitárních režimů jako je tyranie, oligarchická diktatura nebo absolutní monarchie (Čmejrek, Kubálek, Pátek, 1996). Z historického hlediska většina společností měla

autoritářský charakter. Ať už ze strany jednotlivců, rodin nebo klanů, jež potlačovali jiné politické názory, nebo ze strany organizovaného náboženství, které určovalo lidem, co a jak mají dělat. Ve většině případů byly použity donucovací prostředky a fyzické síly, když se lidé chtěli vzepřít dané vládě (Novotný, 2009). Vždy se po určité době najde někdo, kdo se pokusí vzepřít vůdci, ale ve většině případů bez úspěchu. Namísto něj se najde jiný vyhovující dominantní typ a v krajním případě je možné použít násilných prostředků a označit jej za zrádce. Většina vzbouřenců ihned upustí od této myšlenky, protože jsou si vědomi, že vzpoura v těchto situacích je marná (Pavelčíková, 2009).

3.2.1 *Fašismus*

Po první světové válce nastala krize, ve které se demokratické režimy ocitly před velkými problémy, které nezvládly. Obrovská bída, hlad, nezaměstnanost a pocit bezvýchodnosti vyžadovaly neodkladné řešení. To nabízeli jak komunisté, tak fašisté. Komunismus nabízel socialistickou společnost, kde si budou lidé rovni a fašismus sliboval odstranění hladu a nacionální satisfakci (Čmejrek, Kubálek, Pátek, 1996). Itálie se po první světové válce stala kolébkou fašismu, právě díky obrovské hospodářské krizi a dalším okolnostem z války se tam otevřely dveře novému typu totalitárního režimu – fašismu (Pavelčíková, 2009). Mezi znaky této ideologie zejména patří elitářství, antiracionalismus, nacionalismus, rasismus, bezohlednost a využití síly. Netřeba poukazovat na potlačení občanských práv a svobod (Čmejrek, Kubálek, Pátek, 1996). Další fašistické státy, jako například Španělsko či Portugalsko, neměly tak hluboké kořeny jako tomu bylo právě v Itálii (Pavelčíková, 2009).

Rozdíl mezi fašismem a nacismem se týká zejména rasistické otázky. Cílem fašismu, při aktivním zapojení mas, je přetvořit společnost a jednotlivce ve směru, který dříve nebyl nikdy realizován, zatímco nacistický nacionalismus směřoval k mobilizaci mas (Furet et al., 2002). S ideou nacismu, bývá zpravidla často spojen antisemitismus, který označuje Židy, jako nositele špatných nepřátelských myšlenek. Nejvíce tomu tak bylo v nacistickém Německu, ve kterém samotný představitel nacismu Adolf Hitler propagoval rasistickou ideu, kde za „čistou rasu“ je považována jen rasa árijská. Vytvořil systém rasového hodnocení, ve kterém byly uvedeny znaky „čisté rasy“, například světlé vlasy,

modré oči, vysoká štíhlá postava, apod. V tomto seznamu na nejnižším stupni byli uvedeni právě Židé. V průběhu druhé světové války Němci vytvořili plán na řešení židovské otázky, duševně nemocných a „rasově méněcenných“. Na jeho základě probíhala genocida, byly vytvořeny vyhlazovací tábory a tzv. lidové soudy, ve kterých byli popravováni odpůrci této ideologie (Pavelčíková, 2009). Šlo o takzvaný holocaust označovaný jako systematické, byrokratické, hromadné pronásledování a vyvražďování Židů nacistickým režimem a jeho spojenci v průběhu druhé světové války. Tato genocida měla na svědomí vyvražďení přibližně šesti miliónů židovských obětí. (USHMM, 2012).

3.2.2 *Komunismus*

Ideově vycházel z marxismu a nacházel stoupence zvláště v myšlence sociální rovnosti. Byl realizován v bývalém Sovětském svazu a po druhé světové válce v dalších asijských i evropských zemích, dokonce i na Kubě. Díky rozdílnosti okolností se podoba komunismu v konkrétních zemích odlišovala, ale hlavní rysy byly ve všech zemích shodné. Charakteristickým znakem komunismu je režim jedné politické strany s centralizací moci ve stranickém aparátu a masovou členskou základnou. Pokud existují i další strany, přímo se podřizují vládnoucí straně (Čmejrek, Kubálek, Pátek, 1996). Nejsou zde garantovány svobodné volby, jako je tomu tak v demokratických režimech, a žádný komunistický režim se nikdy nedostal k moci na základě demokraticky vedených voleb. Jakmile se komunismus dostal k moci, tento proces nešel zvrátit, protože v tom je ta podstata totalitarismu (Furet et al., 2002). Mezi další charakteristické rysy, shodné ve všech komunistických zemích, patří jednotné oficiální ideologie, zestátnění, zkolektivizování vlastnictví a fungující faktor strachu (Čmejrek, Kubálek, Pátek, 1996), kde důležitým znakem je postupná, ale úplná likvidace soukromého sektoru znárodněním. Půda, průmysl, bankovníctví a obchod byly odebrány z rukou soukromých osob nebo společností ve prospěch vlastnictví státu (Grant, 2005). Docházelo ke kolektivizaci zemědělství, kdy malým zemědělcům byla slíbena půda, čímž se jich většinu podařilo získat. Postupně vznikala družstva, která ale nemohla volně disponovat majetkem. Na Ukrajině měla tato kolektivizace na svědomí hladomor, kde bylo obrovské množství obětí (Pavelčíková, 2009). Také ceny a mzdy jsou stanoveny státem a zdroje práce, kapitálů a surovin jsou rozděleny tak, jak stát uzná za vhodné (Grant, 2005). Dále je

charakteristická vzrůstající závislost na státě, nedodržování práv a svobod, cenzura, nezákonnost a vyhnanství. To vše vede k přetrvávajícímu strachu. Právě tato sovětská varianta byla určující pro ostatní komunistické země, neboť se v její propagandě podařilo získat masy tím, že propagovali jen klady a všechny zločiny se jim podařilo zatajit (Čmejrek, Kubálek, Pátek, 1996). Představitelé se tím snažili rafinovaně zachovat zdání, že vyjadřují vůli lidu. K šíření komunistické ideologie a její propagace využívali projevy v rozhlasech, ve filmech a zejména v denním tisku. Samozřejmostí byl vykonávaný dozor nad cenzurou všeho, co mohlo být v rozporu s touto ideologií (Pavelčíková, 2009).

V totalitárních systémech moc zákonodárná splývá s mocí výkonnou. Pro komunismus je typické, že prezidenta vykonává zpravidla hlavní představitel vládnoucí strany. Složení výkonných orgánů bývá jen na rozhodnutí vedení strany, a pokud se jim znelíbí, tak se prostě jen pozmění. Mohou k tomu využít formu věznění, vyhoštění nebo i odsouzení k smrti. Klíčová pro režim jsou i ministerstva a policejní aparát, respektive tajná policie, která potlačuje potencionální protikomunistický odboj (Pavelčíková, 2009). Čím je činnost vládních úředníků více vidět, tím je menší jejich moc, a čím jednají více v utajení, tím se ukážou silnější, proto vytvořili tajnou policii podřízenou přímo vůdci. Ta se v totalitních zemích stará zejména o odhalování veřejných nepřátel a její touha donutit oběti komunismu k přiznání viny na zločinech, kterých se nikdy nedopustili (Arendtová, 1996). Další hlavní funkce je dohlížet nad politicky jednotnou ideou komunismu mezi obyvatelstvem. Propracovanou sít' pomocníků, kteří nachází motivaci buď v podobě peněžního zisku a dalších přínosů, ale i prostřednictvím násilí a vydírání. Pravomoci tajné policie spadají až do oblastí, které jsou v demokracii v rukou justice. V politických procesech soudní moc je spíše nástrojem bezpráví než samotného práva (Pavelčíková, 2009).

Je nutné zmínit i takzvaný socialismus, který je úzce spjatý s komunismem, jež oba dva proudy mají identické kořeny. Jejich společná vize tkvěla převážně na státním, společenském a kolektivním vlastnictví majetku, naopak soukromé a individuální vlastnictví bylo vnímáno jako příčina nespravedlnosti. Rozdíl mezi komunismem a socialismem je v tom, že komunismus je totalitární režim, ve kterém vždy jde o monopol státní moci nad celou společností a jeho získání či udržení za jakoukoliv cenu. Samozřejmostí je odmítnutí demokracie a zpochybnění své moci ve svobodných volbách

a rovněž odmítnutí demokratických svobod, jakými jsou svoboda projevu, tisku, sdružování či soukromého vlastnictví. Naopak socialismus je hnutí, ve kterém se již postupně upustilo od znárodnění veškerého soukromého vlastnictví, neboť se přesvědčili, že to neprodukuje takový výnos, jako vlastnictví soukromé. Socialismus se z těchto důvodů spíše soustřeďuje zejména na vysoké zdanění a následné přerozdělování kapitálu socialistickými politiky, funguje tedy i v demokratickém režimu ve formě sociální demokracie, která akceptuje ideál i praxi demokracie, ale snaží se stále omezovat osobní svobody za účelem vnucování ideálu společnosti potlačující majetkové rozdíly (Joch, 2006).

3.2.2.1 Komunismus v období studené války

Pojem studená válka vyznačuje stav politického, vojenského a hospodářského napětí a sporů mezi Sovětským svazem a jeho komunistickými spojenci a Spojenými státy a jejich spojenci, které zásadním způsobem ovlivňovali světové dění (Nálevka, 2003). Její počátek bývá připisován buď období po druhé světové válce v letech 1945 – 1948, kdy docházelo k politickému uspořádání světa na takzvaný východní komunistický blok vytvořený Sovětským svazem, a západní protikomunistický blok, vedený zejména Spojenými státy, které se snažily zastavit šíření komunismu. Z jiného pohledu bývá její počátek již připisován období Velké říjnové socialistické revoluce v roce 1917 (Global Security), když proběhl vojenský převrat provedený rudými gardami pod vedením vojenského revolučního výboru v Petrohradě (Mach, 2013), Lenin se zde prohlásil za hlavu této revoluční vlády. Právě jeho zásluhou se zde šířily ideologie vybudování komunismu a socialismu, které vyházely z Marxismu (Grant, 2005). Následnému období vládnutí Stalina se dostává největší kritiky komunismu. Stalin je považován společně s Hitlerem za jednoho z největších diktátorů 20. století (Furet et al., 2002). Obrovská propaganda, teror a fungující faktor strachu vybuodovaly z vedení Stalina jeho osobní diktaturu (Grant, 2005). Uvádí se, že stalinismus (jak bývá nazýváno období vlády Stalina) byl totalitnější než samotný fašismus. Zatímco fašisté působili uvnitř ustálené společnosti a museli dělat kompromisy s církví, průmyslníky, armádními činiteli, aj. Stalin se naopak střetával s minimálními překážkami pro šíření svých záměrů. Za jeho vlády docházelo k mnoha justičním vraždám, mučení a různým procesům zastrásování (Furet et al., 2002). Pro

nepřátele komunistického režimu byly za jeho vlády vytvořeny tábory nucené práce, ve kterých umíralo mnoho vězňů. Stalin v tomto překonal všechny ostatní totalitární režimy a vyhladil miliony lidí ve jménu proti buržoazii, proto tyto pracovní tábory bývají často porovnávány s koncentračními tábory v nacistickém Německu v průběhu druhé světové války (Pavelčíková, 2009).

Po druhé světové válce byl Sovětský svaz a s ním spojený systém vládnutí pevně zakotven ve východní Evropě, dále se rozšířil i ve střední Asii a na střední východ. Naopak Spojené státy měly bezpečnostní zónu, kterou tvořila západní Evropa, Latinská Amerika, jihovýchodní Asie a Austrálie. Tímto rozdělením se snažily zajistit svou budoucnost před hrozbou další světové války a právě tím byla umocněna vzájemná podezíravost, nedůvěra i nepochopení, které v konečném důsledku pomohlo k celému konfliktu studené války (Global Security). Sovětský svaz považoval jeho armádou osvobozená území jako prostředek pro šíření sovětských zájmů a idejí. V některých zemích byla silná komunistická strana, které poté vojenské jednotky sovětského svazu pomohly diplomatickým nátlakem k moci. Prosazování sovětského modelu si vynucovala zfalšováním výsledků voleb, využila politických procesů a násilí proti opozici i v těch zemích, kde měla minimální členskou základnu (Pavelčíková, 2009). V roce 1949 vznikla pod záštitou Spojených států Severoatlantická aliance NATO (North Atlantic Treaty Organization) s cílem obrany proti vojenským silám Sovětského svazu na základě obavy o Evropu v čase berlínské blokády ze sovětské strany (Nálevka, 2003). O šest let později Sovětský svaz společně s východní Evropou vytvořil také vlastní společný vojenský pakt - Varšavskou smlouvu, jako reakci na Severoatlantickou alianci (Global Security). Všechny otázky ohledně armády, výzbroje a výcviku, aj. musely být konzultovány se sovětským generálním štábem, který byl vrcholným vojenským orgánem Varšavské smlouvy a všechna zásadní rozhodnutí východního bloku byla vždy v rukou Rusů (Nálevka, 2003).

Vytvářela se nespokojenost v sociální sféře v satelitních státech Sovětského svazu, která se postupně měnila v politickou nespokojenost s komunistickou totalitou. Po smrti Stalina se komunistický režim začal postupně zmírňovat a jeho západní přívrženci začali dramaticky opouštět od komunistické ideologie (Furet et al., 2002). Napětí se nadále v průběhu studené války střídavě snižovalo a zvyšovalo. Jednou z příčin jeho zvýšení bylo

vyústění několika lokálních válek v Asii a boj světových velmocí o získání těchto zemí na svoji stranu, kde probíhaly konflikty o získání moci zejména na Korejském poloostrově, v Číně a ve Vietnamu. Zatímco evropské rozdělení hraničních linií studené války byly pevně vymezeny, zejména vznikem dvou německých států, v ostatních částech světa byly často nezřetelné a hlavně pohyblivé (Nálevka, 2003). Dále tomu pomohla skutečnost, že obě velmoci držely jaderné zbraně a byly připraveny je případně použít, což byl jeden z velmi nebezpečných aspektů studené války. Obě velmoci se vzájemně podezřívaly a byly si vědomy zničujících schopností jaderných zbraní. Určitého pokroku dosáhly dohodami o zákazu zkoušení jaderných zbraní, čímž uvolnily napětí studené války (Global Security).

V Sovětském svazu nastal problém i v hospodářství. Jedním z důvodů byly jednak velké výdaje na zbrojení a armádu, ale velký podíl na tom nesla i závislost satelitních států na jeho dodávkách. V Sovětském svazu pořád přetrvávala především zbrojní průmyslová výroba (Nálevka, 2003) a spoluúčast na tom měla i rostoucí poválečná cena produktů vojenského určení. Celkové vojenské výdaje ve světě v období studené války měly růstovou tendenci až do roku 1989, kde hlavní podíly nesly obě supervelmoci. Poté začaly pomalu klesat (Jeníček, Foltýn, 2003). Vývoz ropy, zemního plynu a nezpracovaného dříví přinášel sovětské ekonomice příliv potřebných deviz. V první polovině 70. let byl Sovětský svaz na vrcholu své moci ve světovém dění. Měl obrovskou vojenskou sílu, která i přes určitou technologickou zaostalost byla respektována. Pomohla tomu i válka ve Vietnamu, která oslabila a rozdělila Spojené státy. Toto období bylo ideální na uskutečnění jejich dlouhodobého záměru mezinárodního uznání existujícího status quo. V roce 1975 byl podepsán velmocemi Závěrečný akt a jeho základní teze byly svrchovaná rovnost států, neporušitelnost hranic, zdržení se hrozby silou, respektování lidských práv a základních svobod, aj. Právě otázka lidských práv a svobod sehrála významnou roli v dezintegraci sovětských spojenectví. V polovině 80. let Sovětský svaz vystihoval neefektivní průmysl, neproduktivní zemědělstí, nenapravitelné ekologické škody a byrokratické jednání vládnoucí stranické elity, což se velmi dotklo také satelitních států, které se staly závislé na sovětských dodávkách. V roce 1989 nastal kolaps pro Sovětský svaz, když se zhroutily komunistické režimy Varšavské smlouvy, které ztrácely svou moc. V roce 1991 se rozpadl Sovětský svaz a Varšavská smlouva byla definitivně rozpuštěna. Rozpadem Sovětského svazu byla ukončena studená válka (Nálevka, 2003).

Studená válka ovlivňovala dění v celém světě. Cílem zahraniční politiky Sovětského svazu bylo posílení pozic i v rozvojových zemích, což se jim relativně povedlo na středním východě, v jihovýchodní Asii a částečně i v Africe, čímž šířily komunistickou ideu. Velkou roli sehrála i Kuba, přes kterou se jim podařilo proniknout na americký kontinent. Sovětský komunistický režim se tak stal zcela závazným vzorem pro všechny satelitní země, které z něho musely vycházet a tím jim byla přirozeně odepřena i jejich suverenita (Nálevka, 2003).

4 Problematika komunistických režimů v zemích východní a jihovýchodní Asie

Komunistická forma vlády inspirovaná Sovětským svazem dodnes přetrvává v pěti zemích, tj. Čína, Kuba, Severní Korea, Laos a Vietnam. Je zřejmé, že největší koncentrace zemí s přetrvávající komunistickou vládou je právě ve východní a jihovýchodní Asii (CIA, 2013a). Vývoj na tomto území ovlivnil po druhé světové válce náhlý dekolonizační proces, když evropské mocnosti již neměly pod kontrolou sociální a politický vývoj ve svých koloniích, čímž se umocnil vzestup emancipačních hnutí a zároveň předznamenal vznik studené války (Záhořík, 2011), ve které supervelmoci soupeřily zejména o území Korejského poloostrova, Číny a Vietnamu. Sovětský svaz se snažil v této oblasti propagovat a šířit jeho komunistickou ideu a naopak Spojené státy usilovaly o vybudování a zesílení protikomunistické propagandy (Nálevka 2003).

4.1 Období studené války

Díky procesu dekolonizace a labilitě emancipovaných zemí, vznikl prostor pro mocenské soupeření Spojených států a Sovětského svazu, přičemž jaderné postavení zapříčinilo několik zástupných lokálních konfliktů a nejvážnější z nich byla Korejská válka. Korejský poloostrov byl okupován Japonským císařstvím až do konce druhé světové války. V roce 1945 sovětská armáda vstoupila na korejské území a na sever od 38. rovnoběžky, která byla stanovena demarkační linií. Severní část poloostrova

ovládalo místní komunistické hnutí vedené hlavním představitelem Kim Il Sungem ve spolupráci se Sovětským svazem a s čínskými komunisty. Naopak na jih od 38. rovnoběžky se angažovaly Spojené státy, které favorizovaly místní nacionalistickou koalici. Pokusily se o svobodné volby, pod záštitou OSN (Organizace spojených národů), které komunisté zcela ignorovali, pro nízkou volební účast zcela selhaly. To vše vedlo k ještě většímu prohloubení odcizení obou částí poloostrova. V roce 1948 byla oficiálně vyhlášena Korejská republika na území jižní části poloostrova, která byla všestranně závislá na Spojených státech i přes prohlášený princip samostatnosti a demokracie. Následně na to reagovala i severní komunistická část poloostrova a byla vyhlášena Korejská lidově demokratická republika v čele s Kim Il Sungem, jejíž politický systém odpovídal sovětskému modelu. Kim Il Sung se předtím angažoval hlavně v boji proti Japoncům a posléze bojoval i v sovětských řadách (Nálevka, 2003). **Princip této vlády je založený na systému dynastického přebírání moci rodiny Kimů, čímž je zajištěna totalitní kontrola nad celým státem** (MZV ČR). Napětí se zostřovalo hlavně v okolí demarkační linie a na jaře roku 1950 Sovětský svaz posílil sovětskou pomoc severokorejskému režimu. Spojené státy zase vyjednávaly o uzavření mírové smlouvy s Japonskem, čímž zapříčinily, že se Sovětský svaz začal obávat o své zájmy v asijských zemích a podpořil plánovaný útok na Korejskou republiku (Nálevka, 2003).

Korejská válka začala 25. června 1950 útokem severokorejských jednotek s cílem opět sjednotit obě země, které po několika dnech obsadily Soul a postupovaly dále na jih, kde se střetly s americkou armádou, která se poté musela stáhnout. Spojené státy společně s OSN vytvořily ofenzivní plán, který se jim podařilo uskutečnit na začátku roku 1951, když se zmocnily opět Soulu a nadále dosáhly také 38. rovnoběžky. Do tohoto sporu se zapojily i čínské jednotky, s čímž Spojené státy nepočítaly, a existovala zde hrozba využití jaderných zbraní, což by mohlo vést k podnětu pro další světovou válku, ale včas si obě velmoci uvědomily tehdejší jadernou nerovnováhu. Bezvýchodná situace na bojišti vytvořila prostor pro politické řešení konfliktu. Vyjednávání se týkalo především přerušení bojů, vymezení demarkační zóny a výměny válečných zajatců. Na obou stranách však chyběla vůle k finalizaci dohody a tak to stálo na mrtvém bodě. Dohoda byla nakonec podepsána až v roce 1953, ale byla to jen dohoda o příměří, která je pořád platná i v současnosti. Tato válka znamenala pro státy sovětského bloku nesmírné zatížení

národního hospodářství výdaji na zbrojení, které trvale ovlivnilo jejich ekonomiku (Nálevka, 2003).

Poválečné uspořádání světa ovlivnilo také dění v Číně, o kterou se také zajímaly obě světové velmoci. Po kapitulaci Japonska se prohloubily vazby mezi sověty a čínskými komunisty, kteří poté kontrolovali značnou část země. Spojené státy se snažily vést dialog s komunistickým představitelem Mao Ce-tungem o politickém uspořádání státu, který ale pomalu vedl k občanské válce, jež propukla v listopadu roku 1945 mezi komunistickou stranou a nacionalisty. **V průběhu občanské války měli komunisté jistou výhodu v obsazení v severovýchodní části Číny, která byla spojnicí se Sovětským svazem.** Mao Ce-tung se rozhodl o násilné převzetí moci a v lednu roku 1949 došlo ke kapitulaci Pekingu. Poté se komunistické Lidové osvobozené armádě podařilo získat severozápadní a střední část Číny. 1. října 1949 bylo vyhlášeno vytvoření Čínské lidové republiky, která byla vzápětí uznána a podporována Sovětským svazem a jeho satelity. Vítězství komunismu v Číně zapříčinila zejména agrární politika, která v poválečných podmínkách hrála velkou roli mezi masou místního obyvatelstva (Nálevka, 2003).

Dalším důležitým konfliktem byla válka ve Vietnamu. Po francouzské kapitulaci se v roce 1954 tamější Indočína rozdělila na Kambodžu, Laos a Vietnam, který byl rozdělený 17. rovnoběžkou na severní Vietnamskou demokratickou republiku s podporou sovětských a čínských komunistů a jižní Vietnamskou republiku, kterou podporovaly Spojené státy. Komunisté ze severu chtěli zpět sjednotit Vietnam silou a na jihu šlo naopak o vybudování protikomunistické bariéry zejména ze strany Spojených států. Nastalo nestabilní období střídání vlád a situace se začala zhoršovat. V roce 1964 proběhly námořní konflikty, mezi severní a jižní částí, jejichž důsledkem bylo povolání přes půl milionu amerických vojáků do jižního Vietnamu. Důvodem k tomuto rozhodnutí byla teorie a obava, že pokud zvítězí komunismus v jedné zemi, nastane tak řetězová reakce v dalších zemích. Spojené státy se snažily dohodnout s komunistickou Vietnamskou demokratickou republikou, ale bez výsledku. Za neústupností stáli hlavně čínští komunisté a pro Sovětský svaz se tato válka stala hospodářským břemenem. Válka pokračovala masivním bombardováním severu, který zahájil rozsáhlou ofenzivu proti jihovietnamským městům. Jihovietnamská armáda nebyla schopna efektivní obrany, a tak americká vojska obnovila bombardování Hanoje. Následovalo další vyjednávání, kdy po dalších politických peripetiích došlo roku 1973

k podepsání dohody o ukončení války. Poté následovalo opuštění jižního Vietnamu americkými vojáky, ale severovietnamští vojáci zůstali a obnovili boje. Poslední operace severovietnamské armády skončila obsazením Saigonu roku 1975. Komunisté se prosadili i v Laosu, jehož politika je dodnes silně ovlivněna vietnamskými komunisty, a v Kambodži se zmocnili vlády Rudí Khmerové, jejichž genocida vlastního obyvatelstva vyvolala nový konflikt (Nálevka, 2003).

Jak již bylo zmíněno, podoba komunismu se v konkrétních zemích odlišovala až na hlavní znaky, které byly ve všech zemích shodné, ty udával v období studené války Sovětský svaz. V Číně, pod vedením Mao Ce-tunga, byla většinová rolnická populace organizována rovnostářským principem, probíhala mobilizace pracovních sil bez jakéhokoliv hmotného stimulu, došlo také ke kolektivizaci zemědělství, odstranění trhu, aj. Tím se hospodářský mechanismus okamžitě zhroutil a to vše vedlo k obrovskému hladomoru v letech 1959 – 1960, ve kterém byly téměř tři desítky milionů obětí. Čína vedla spor se Sovětským svazem, který jí odmítl poskytnout jaderné zbraně a jako jistou kompenzaci, získala smlouvu o sovětské technické pomoci při výstavbě 125 průmyslových podniků. I přesto byl v roce 1964 realizován první pokusný jaderný výbuch v čínské poušti, čímž byla představena její samostatná síla (Nálevka, 2003). Poté se vztahy mezi Čínou a Sovětským svazem vyostřovaly. Po smrti Stalina Čína nadále kritizovala vládu Sovětského svazu a vyžadovala radikálnější jednání v případě demokratizačních procesů v Evropě. To vše mělo dopad i na samotný Vietnam (Wu, Sun, 1998).

Vietnamsko-čínské spory vyústily zejména po válce ve Vietnamu. Ten se stal závislý na Sovětském svazu a jako jeho satelitní stát ztratil svou autonomii při určování svých institucí. Na nevyžádání kolektivizované zemědělství reagovali tak, že vytvořili jeho reformu, která byla nakonec neefektivní z důvodu nedůslednosti a povrchnosti vietnamské vlády. Právě na úkor zemědělství směřovala velká většina státních investic do industrializace (Wu, Sun, 1998). Naopak model zemědělské kolektivizace byl ze začátku působivý v Severní Koreji a to zejména díky zvýšení spotřeby chemických hnojiv, mechanizaci zavlažování půdy a zvýšení počtů traktorů. Vláda Kim Il-sunga přesto také zaměřila své ekonomické strategie zejména na těžební průmysl a průmyslová výroba vzrostla hlavně díky násilné motivaci, která spočívala v tom, že vytvořili na pracovišti

atmosféru jakéhosi bitevního pole, která vedla k vyšším pracovním výkonům (Habib, 2011).

Následky na sebe nenechaly dlouho čekat. **Čína se ocitla ve velké hospodářské krizi, která vyžadovala neodkladné řešení, proto čínská vláda zahájila v roce 1978 rozsáhlý program hospodářských reforem.** Došlo k liberalizaci obchodu a investic, uvolnění státní kontroly nad některými cenami, podpořila vznik venkovských podniků, které byly v soukromém vlastnictví a řídily se tržními principy. Dále investovala do průmyslové výroby a do vzdělání zaměstnanců. Cílem bylo zvýšení produktivity práce, což se také splnilo. Ročně vzrostla o 3,9 % v průběhu let 1979 – 1994. Důležitý byl také příjem zahraničních investic, díky nimž byly vybudovány nové továrny, vytvořeny nové pracovní příležitosti a byl umožněn její vstup na mezinárodní trhy. To vše vedlo k přívalu nových moderních technologií. **Je pozoruhodné, že Čína byla schopná využít liberalizaci ekonomické oblasti odporující totalitárním principům i přes to, že je stále komunistickým státem.** Toto uvolnění vedlo k ekonomickému růstu země a mohlo by sloužit jako příklad pro jiné rozvojové země (Hu, Khan, 1997).

Ve zhruba stejném období byla vytvořena reforma i ve Vietnamu, která byla méně uvolněná, než jak tomu bylo v Číně. Konkrétně v zemědělství byly vytvořeny pevné produkční kvóty, kterých rolníci museli dosáhnout. Až po jejich splnění mohli rolníci volně disponovat s produkovaným množstvím nad rámec těchto kvót. Tím umožnili rolníkům vytvořit a provozovat malé rodinné podniky. I ve státem vlastněných podnicích byla větší autonomie a reforma se týkala částečně i cen produktů. Následkem této reformy bylo zvýšení zemědělské produkce a díky tomu bylo dosaženo soběstačnosti produkce, zejména obilí. Výsledky reformy v průmyslovém odvětví nebyly tak pozitivní, jako v zemědělství. Uvolnění rozpočtového omezení průmyslových podniků a motivace pracovníků zvýšením mezd vedlo k větší spotřebě. Důsledkem byla bezprecedentní inflace a kritika z mnoha stran, hlavně ze Sovětského svazu. Následovala zpětná kolektivizace a centralizace, což vedlo k poklesu ekonomického růstu a stát se stal vysoce závislým na Sovětském svazu (tato závislost se pohybovala v rozmezí 59-71 %). Komunistické vedení bylo pod velkým tlakem a od roku 1985 vznikaly další reformy, které povzbudily zřízení soukromých podniků a podporovaly zahraniční investice, čímž nastal opět ekonomický růst a inflace poklesla (Wu, Sun, 1998).

Naopak Severní Korea nadále řídila národní ekonomii mechanismy centrálního plánování a díky nedostatečným zkušenostem, stanovením nerealistických výrobních cílů, ve kterých byla překážka zejména v zásobování celého systému produkce, a níže postavení úředníci měli tendenci ke snížení jejich výstupů tím, že si hromadili vzácné zdroje, které sloužily jako vstupy, nebo vyvlastňovali státní zboží. V jednotlivých podnicích raději získávali praktické výhody spojené s těmito nelegálními praktikami na úkor zvýšení efektivity produkce. Díky neoficiálním a neformálním ekonomickým aktivitám, včetně černého trhu podnikání, byl centrální plánovací mechanismus zcela zkreslený a díky tomu byly zvýšeny přikázané požadavky na produkci. Kolem roku 1980 se Severní Korea stává nebezpečně závislá na dovozu, dotací a podpor od Sovětského svazu. Sovětský svaz poskytoval Severní Koreji vyrobené zboží, palivo a dopravní prostředky výměnou za ropu a železnou rudu. Zemědělská produkce postupně začala také klesat a v zemi začala růst potravinová krize. Nejdříve se vyměňovala rýže za levnější sovětskou pšenici a v propagandistické kampani se doporučovaly jíst jen dvě jídla denně. V roce 1990 Moskva nadále odmítla výměnný obchod a požadovala, aby Severní Korea platila za zboží mezinárodně tržní ceny (Habib, 2011).

4.2 Období po rozpadu Sovětského svazu

Ve většině zemí bývalého východního bloku se komunistický režim buď zhroutil, nebo se změnil jeho politické strategie, jak tomu bylo v Číně a Vietnamu, právě díky obchodně orientované motivaci a principu ekonomického růstu. Vláda v Severní Koreji vzdorovala nátlaku změny režimu a nadále přetrvávala snaha o socialistické principy centrálního plánování. (Kihl, Kim, 2006). Po rozpadu Sovětského svazu došlo ke zhroutilí oboustranného obchodu se Severní Koreou, na kterém byla vysoce závislá. V důsledku toho došlo v Severní Koreji k rychlému poklesu dostupnosti energií, následoval ekonomický kolaps a hladomor. Velký problém má i v dopravní infrastruktuře, která silně závisí na nestabilních dodávkách paliva zejména z Číny. To představuje velký problém i v oblasti distribuce potravy, kdy v čase dobrých sklizní nemůže být jídlo dovezeno do určitých částí země. Nadále se tak stala opět závislá na externí pomoci, zejména na zahraniční ropě získávané z přímé podpory Číny za dotovanou cenu a stejně tak z ostatních regionálních států prostřednictvím dohody o denuklearizačním jednání.

Mezinárodní pomoc přicházela v různých formách, například ve formě potravinové pomoci, dodávek energií, rozvojové pomoci a přímých plateb v hotovosti. Pomoci dostávali zejména od OSN v rámci Světového potravinového programu, s čímž úzce souvisely Spojené státy, dále od Jižní Korey, Číny a jiných mezinárodních dárců. Kvůli potravinové krizi v roce 2002 Kim Čong Il trochu uvolnil trh cenovými reformami, které se hlavně týkaly zejména zemědělské produkce, kde byly upraveny tržní ceny komodit a také bylo možné získat státní půdu pro vlastní potřeby rodiny (Habib, 2011).

Vedle centrálně řízené ekonomiky státu, je pro Severní Koreu nejdůležitější vojenská ekonomika, která je oddělená od té centrální. Jejím cílem je vytvořit soběstačné odvětví, ve kterém armáda vytváří více zdrojů a ekonomických statků, než potřebují. Roční vojenské výdaje se odhadují v rozmezí 1,7 miliardy až 5 miliard US\$. Vojenská ekonomika ovládla většinu odvětví hospodářské činnosti, díky provozu celého výrobního řetězce, obsahujícího železnice, doly, farmy, textilní továrny, z nichž prodává přebytečné materiály za účelem zisku. Nicméně neexistují žádné statistiky, které by ukázaly její přesnou velikost. Komunistická vláda nadále odmítá vytvořit hospodářské reformy, které by jim umožnily podílet se na mezinárodním trhu a tím pomoci s nepříznivou ekonomickou situací. Následkem jsou distribuční sítě černého trhu, ve kterých se prodávají všechny druhy spotřebního zboží a tím odvádí státní příjmy (Habib, 2011). Podle Amnesty International (2010) se ocitá Severní Korea v krizi zdravotnictví, trpí nedostatkem léků, má nefunkční nemocniční zařízení a kvůli špatné výživě se šíří epidemie. Podle výpovědi svědků často nejsou ani sterilizovány injekční stříkačky a v nemocnicích se užívá nečisté a použité ložní prádlo. Po smrti Kim Čong Ila, jeho syn a nynější vůdce Kim Čong Un zdůrazňuje jeho cíle stát se silným a prosperujícím národem, nicméně jeho prvořadým zájmem je neústupná politická kontrola, která pravděpodobně bude nadále bránit zásadním reformám severokorejského ekonomického systému (CIA, 2013b).

Dosavadní hospodářský růst Číny přetrvával i po rozpadu Sovětského svazu. Rychlý růst soukromého sektoru, zvýšení efektivity vyplývající z restrukturalizace ekonomiky, otevření se zahraničnímu obchodu a přímým zahraničním investicím, to vše vedlo hospodářskému a sociálnímu růstu země, ale přesto přetrvává pevná politická kontrola. V roce 2011 hrubý národní důchod na obyvatele činil 4 940 US\$, čímž si připsala 114. místo na světě. S populací ve výši 1,3 miliardy má Čína významnou roli v globální

ekonomice, ačkoli její rychlý hospodářský růst pomohl mnoha lidem z chudoby, pořád oficiálně žije 170 milionů lidí pod hranicí extrémní chudoby, kde výše příjmu činí 1,25 amerických dolarů za den (World Bank, 2013a). V prosinci 2001 se Čína stala členem Světové obchodní organizace, která se zabývá globálními pravidly mezinárodního obchodu (WTO, 2013). Je důležité poznamenat i dlouhodobou hospodářskou spolupráci Číny s Afrikou, její pomoc a hlavně investice. Čína investovala zejména do ropných vrtů, továren, farem a maloobchodních prodejen. Tyto podniky bývají často vlastněné státem a jsou pod přímou kontrolou čínské komunistické vlády. Tato spolupráce se potýká také s kritikou mnoha odborníků, podle nich Čína usiluje o ropu a jiné přírodní zdroje, při vytváření podniků často ignoruje environmentální a sociální podmínky, dále zvyšuje korupci a její půjčky africkým zemím jen přidávají zátěž do neudržitelného dluhu. Čínské aktivity v Africe jsou brány spíše jako obchodní transakce s podnikatelským záměrem a s přílišnou politickou intervencí (Brautigam, 2010).

Situace ve Vietnamu se po rozpadu Sovětského svazu vyvíjela také pozitivně, jako tomu bylo v Číně. Po ekonomických vládních reformách se zlepšily životní podmínky obyvatel a chudoba klesla, konkrétně z počtu 58 % chudých obyvatel v roce 1993 na 14,5 % v roce 2008 (World Bank, 2013e). Komunistická vláda se nadále snaží udržet politickou kontrolu a odolává výzvám ke zlepšení lidských práv. Různé skupiny a etnické menšiny se tedy snaží a začínají s malými protesty týkající se zejména nedostatku spravedlnosti (CIA, 2013c). Vláda si je nadále vědoma potřeby ekonomické restrukturalizace, která je součástí jejího sociálněekonomického rozvoje, kde se také zavázala snížit chudobu, ve které se vyskytly problémy zejména s rostoucími rozdíly mezi obyvateli, koncentrace chudých v etnických menšinách a s růstem městské chudoby. Začala se tedy více angažovat v mezinárodním začlenění, rozhodla se podporovat větší účast občanů a sociální spravedlnost (World Bank, 2013e). Dokonce se Vietnam stal v lednu 2007 také členem Světové obchodní organizace (WTO, 2013).

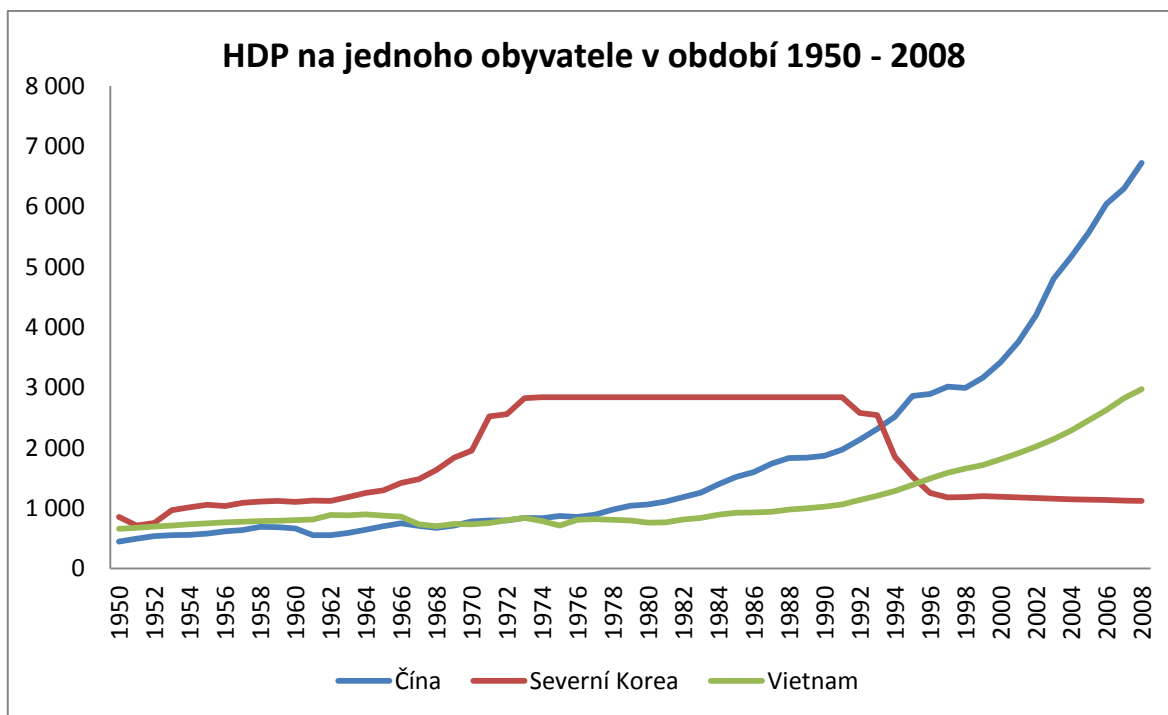
Ozbrojené konflikty jsou v současné době hrozbou jaderného útoku a jeho ničivostí, rychlostí a přesností, ale i chemických zbraní, zbraní hromadného ničení a obranných prostředků všeho druhu. Po rozpadu Sovětského svazu se jeho jaderný potenciál rozdělil do několika států, jedním z nich je Severní Korea, čímž je jeho zabezpečení narušeno (Jeníček, Foltýn, 2003). Severní Korea je považována za jednu

z nejvíce militarizovaných společností na světě (MZV ČR) a získala velké množství zahraniční pomoci na základě dohod spojených s odstraněním jaderných zbraní, nicméně jako prostředek k získání klíčových vstupů pro vojenskou ekonomiku nadále mobilizovala jaderný program během denuklearizačním jednání (Habib, 2011). Problematika války a zbrojení zahrnuje řadu souvislostí v různých oblastech společenského života. Jde o vysoce interdisciplinární záležitost a výrazně se v této oblasti promítá rychlost vědeckotechnického pokroku. Z rychle se vyvíjející techniky vyplývá její rychlejší opotřebení a nutnost obnovy, tím se zvyšují nároky na ekonomické zabezpečení armád a jejich zbrojení (Jeníček, Foltýn, 2003). Specifickým jevem přelomu 20. a 21. století je mezinárodní terorismus, který se po druhé světové válce v první řadě stal součástí osvobozenického zápasu závislých zemí o jejich soběstačnost a do dnes je hrozbou nacionálního či sociálního tlaku. V současnosti lze však nalézt jen minimální rozdíl mezi politicky motivovaným terorismem a organizovaným zločinem. Jeho forma válečného střetu může být brána v úvahu s ohledem na civilizační rozpolcenost světa, ale to neznamená, že nepřestává být závažným kriminálním zločinem, kterému je nutné bezpodmínečně čelit (Nálevka, 2003).

5 Výsledky a diskuze

Kapitola o cílech práce a metodice, hovoří o hlavním cíli této práce, který má za úkol potvrdit či vyvrátit předpoklad, jestli politický systém a politické situace mohou být hlavní příčinou chudoby ve vybraných rozvojových zemích. V této části práce jsou porovnávány jednotlivé ukazatele zobrazující chudobu v Číně, Severní Koreji a Vietnamu, tak jak bylo uvedeno v metodologii.

5.1 Hrubý domácí produkt na obyvatele jako ukazatel chudoby

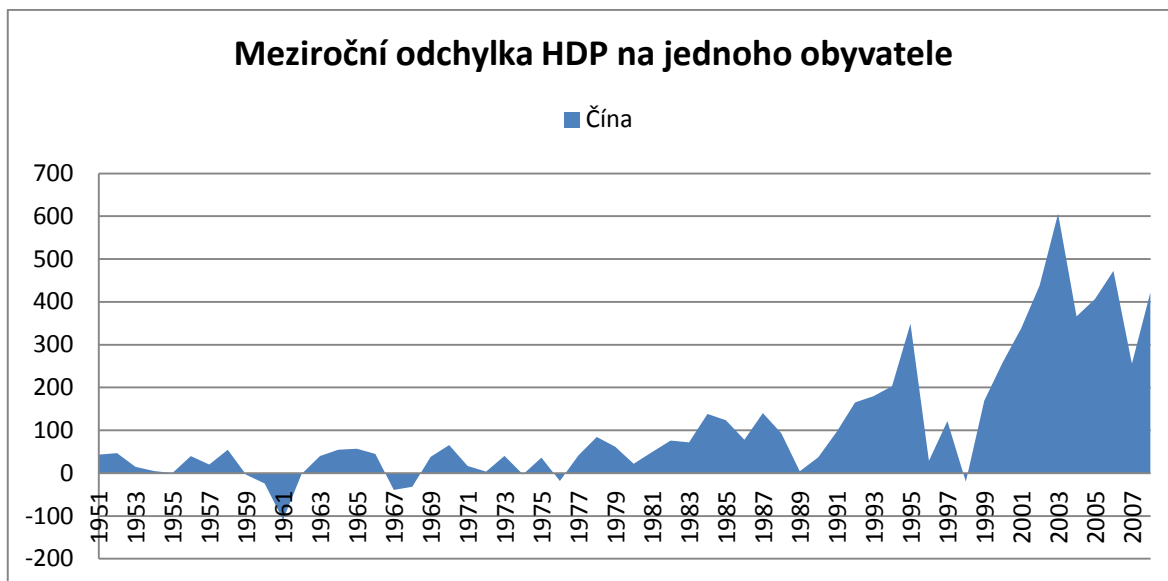

Graf č. 1: Vývoj HDP na jednoho obyvatele v paritě kupní síly v období 1950 – 2008 v International Geary-Khamis dollars

Zdroj: Maddison, 2010.

Pomocí hrubého domácího produktu na jednoho obyvatele se měří životní úroveň v jednotlivých zemích. Na grafu č. 1 je možné pozorovat vývoj HDP na jednoho obyvatele vybraných zemí v období 1950 – 2008. Toto období zobrazuje jak vývoj během studené války, tak i po jejím skončení. Tato data byla získána z historických statistik významného ekonomy Anguse Maddisna a jsou vyjádřena v International Geary-Khamis dollars¹ fixovaných k roku 1990. Na první pohled je zřejmé, jak jednotlivé politické situace (např. válečné konflikty, hospodářské reformy, aj.) ovlivňovaly vývoj hospodářského růstu jednotlivých zemí. Jednotlivé výkyvy spojené s politickým vývojem v zemi nejlépe přiblíží meziroční odchylky, které zobrazují následující tři grafy.

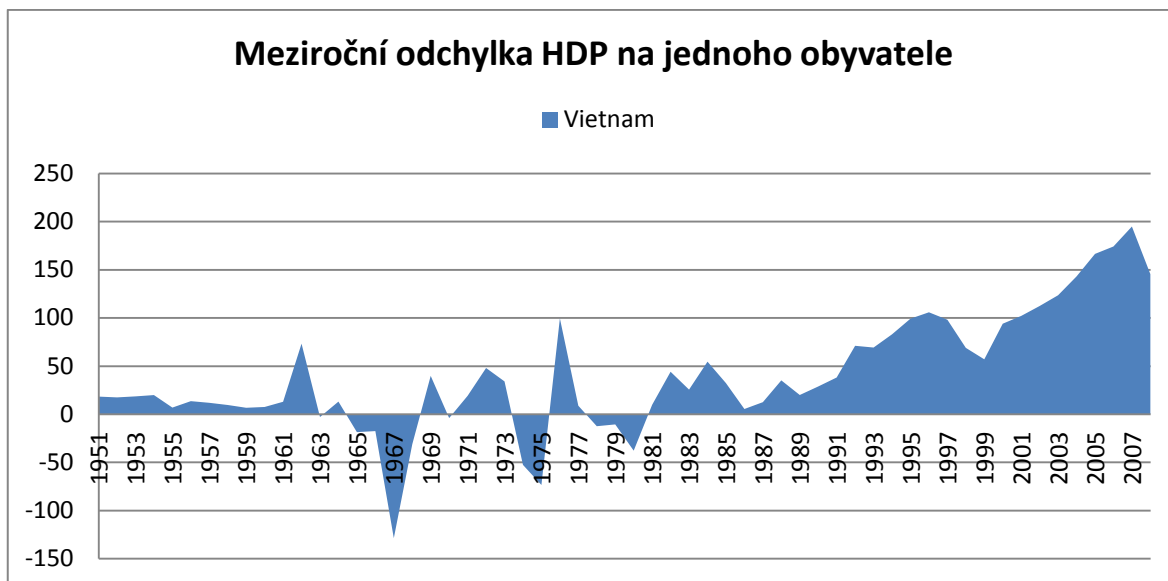
¹ Měnová jednotka, mezinárodní dolar, umožňující srovnání jednotlivých ukazatelů v různých zemích tak, aby reflektoval ceny směných kurzů, paritu kupní síly a průměrné ceny komodit v rámci každé země.

Graf č. 2: Meziroční odchylka HDP na jednoho obyvatele v Číně v International Geary-Khamis dollars
 Zdroj: Maddison, 2010; vlastní výpočet.

Meziroční odchylka lépe zobrazuje rychlost hospodářského růstu země a jeho skoky mezi jednotlivými roky. Při pohledu na graf č. 2 je zjevný postupný růst HDP na jednoho obyvatele, jež v Číně ovlivnilo několik situací. K poklesu došlo v období kolem roku 1960, kdy v zemi došlo ke zhroucení hospodářství, které vedlo k obrovskému hladomoru. Zejména v roce 1961 poklesla výše HDP na jednoho obyvatele oproti předchozímu roku o 16,5 %. Díky komunistické hospodářské politice a několika rozporům se Sovětským svazem došlo v následujících letech ještě k několika poklesům, ale klíčové bylo období od roku 1978, kdy vznikly důležité hospodářské reformy, týkající se hlavně zemědělství, průmyslu a liberalizace obchodu. V roce 1978 výše HDP na jednoho obyvatele vzrostla oproti předchozímu roku o 9,44 % a je patrné, že díky uvolnění kontroly ze strany komunistické vlády, nastal v tomto období dynamický ekonomický rozvoj, zejména zásluhou otevření se globální ekonomice a velkému přílivu zahraničních investic.

Zde se tedy potvrzuje, že politický systém může značně ovlivňovat hospodářský růst země. To potvrzují i Horowitz a Marsh (2002), kteří poukazují na úspěch hospodářské reformy z roku 1978, ale rovněž upozorňují na změny institucionálního uspořádání v procesu liberalizace a rozdílné investiční klima v jednotlivých regionech.

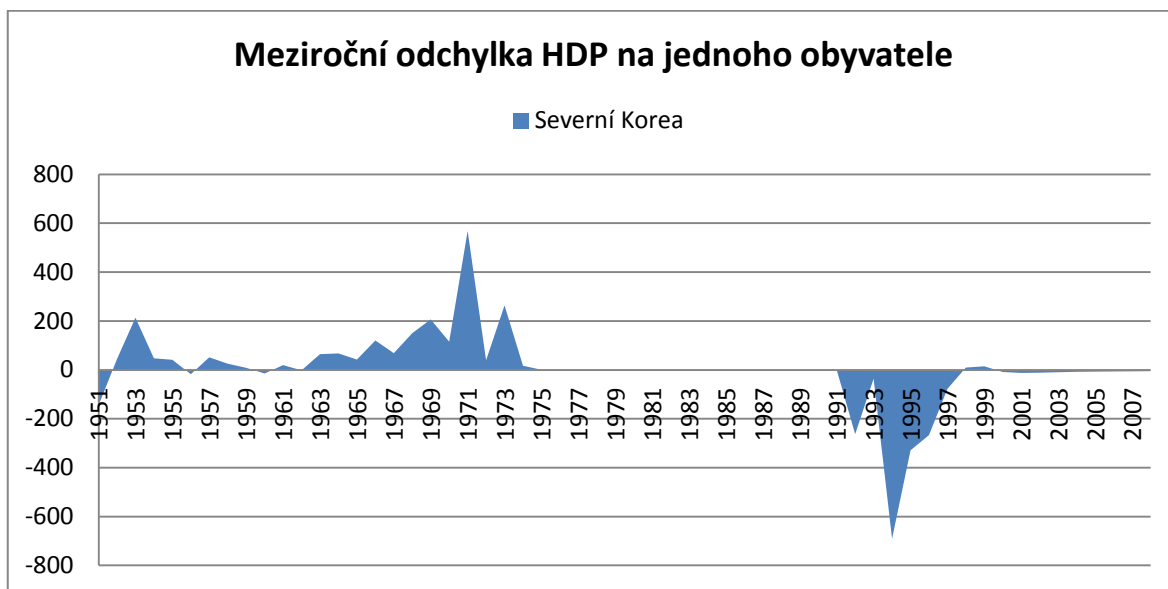
Graf č. 3: Meziroční odchylka HDP na jednoho obyvatele ve Vietnamu v International Geary-Khamis dollars

Zdroj: Maddison, 2010; vlastní výpočet.

Hospodářský vývoj ve Vietnamu, který je možný pozorovat na grafu č. 3, ovlivnilo několik politických situací. Nejprve to byla od roku 1964 válka ve Vietnamu, která byla zajisté velkým břemenem pro hospodářství země, a díky níž došlo k několika výkyvům v jeho růstu. Po ukončení této války v roce 1975 se země stala závislou na Sovětském svazu. V roce 1976 výše HDP na jednoho obyvatele vzrostla oproti předchozímu roku o celých 14 % a ve zhruba stejném období jako v Číně se komunistická vláda pokoušela vytvořit reformy, které ale nebyly tak uvolněné a efektivní, jako ty čínské. Tyto reformy nastartovaly hospodářský růst, který ale ovlivnila inflace, proto byly ještě upraveny v roce 1985, díky nimž se povzbudilo hlavně zřízení soukromých podniků, a byly podpořeny také zahraniční investice. Tím nastal dlouhodobý ekonomický růst.

V porovnání s vývojem hospodářského růstu v Číně je zjevný rozdíl, který lze připisovat zejména vyšší politické kontrole v hospodářské oblasti, čímž se opět potvrzuje, jak jednotlivé politické situace a principy režimu ovlivňují vývoj v zemi. Gillen (2011) potvrzuje, že hospodářský růst ve Vietnamu ovlivnily zejména reformy komunistické vlády v 80. letech, ale dále poukazuje na to, jak se tyto reformy dotkly vietnamské kultury, kterou tato vláda dodnes využívá jako nástroj pro budování národa a také jako účelnou

zbraň proti cizím agresorům, čímž se snaží idealizovat jakákoliv politická rozhodnutí či legitimitu. Komunistická vláda využívá diskursivní kulturu jako prostředek k udržení vlastnictví většiny statků v zemi.

Graf č. 4: Meziroční odchylka HDP na jednoho obyvatele v Severní Koreji v International Geary-Khamis dollars

Zdroj: Maddison, 2010; vlastní výpočet.

Graf č. 4 zobrazuje hospodářský vývoj v Severní Koreji, která již v průběhu Korejské války získávala finanční pomoc a podporu od Sovětského svazu a ostatních zemí východního bloku, díky čemuž nastal postupný hospodářský růst, který nastrovalo období vyjednávání dohody o příměří kolem roku 1953. Centrálně plánovaná ekonomika byla zaměřená hlavně na těžký průmysl a zemědělskou produkci, která ale nebyla tak efektivní. Postupně se stávala stále více závislá na podpoře ze Sovětského svazu. Zejména tato závislost ovlivnila obrovský hospodářský pokles po rozpadu Sovětského svazu, když se rozpadla i jejich vzájemná spojitost. Nastal v zemi ekonomický kolaps provázený hladomorem, což velmi ovlivnilo hospodářský růst v následujících letech. Konkrétně v roce 1992 poklesla výše HDP na jednoho obyvatele oproti předchozímu roku o 9,26 % a dokonce v roce 1994 poklesla oproti předchozímu roku o 27,19 %. Severní Korea se tak stala závislá na externí pomoci a tato nepříznivá ekonomická situace trvá dodnes.

Zde se potvrzuje, že politický režim opravdu ovlivňuje hospodářský růst země a výši životní úrovně v zemi. Díky odpirání se jakýmkoliv hospodářským reformám otevřít se světovému trhu, zůstane Severní Korea nadále jednou z nejméně uzavřených zemí na světě a bude se potýkat s velkou závislostí obyvatel na jejím režimu. To potvrzuje i Habib (2011), který dále uvádí, že režim rodiny Kimů v Severní Koreji přežívá hlavně díky mezinárodní štědré pomoci a pokud by došlo k hospodářským reformám, rozpoutalo by to politickou transformaci, která by mohla svrhnout tento režim. Pokud se tedy tok pomoci pro Severní Koreu zcela zastaví, bude její politický systém vystaven těžké zkoušce.

5.2 Výdaje z HDP

	Výdaje z HDP (v % z celkového HDP)									
	Armáda				Zdravotnictví			Vzdělání		
	1990	1994	2003	2011	1995	2003	2011	1999	2010	
Čína	2,62	1,80	2,12	1,95	3,54	4,85	5,16	1,91		
Vietnam	7,91	2,65	2,13	2,17	5,19	5,23	6,81		6,56	
Severní Korea*			22,90							
Země s nízkým a středním příjmem	5,59	2,44	2,16	1,98	3,82	4,38	4,35	3,86	4,38	
Východní Asie a Tichomoří	1,56	1,43	1,52	1,63	5,97	6,70	6,80	3,65	3,77	

Tabulka č. 1: Výdaje vybraných zemí z celkového HDP

Zdroj: World Bank, 2013b; World Bank, 2013c; World Bank, 2013d.

** pozn. zdroj: Nation Master, 2008.*

Pro porovnání jednotlivých výdajů je vhodný jejich procentuální podíl na celkovém HDP, který je možný pozorovat v tabulce č. 1. Na první pohled jsou zřejmé rozdíly mezi jednotlivými skupinami. Největší výdaje na armádu vydává Severní Korea, i když kvůli její mezinárodní izolovanosti nejsou dostupná data, lze odhadovat, že jde opravdu o velké výdaje. Cordesman (2011) konstatuje, že i když Severní Korea neudává žádná data o výši svých výdajů z HDP, existují různé odhady, že se výdaje na armádu rovnají minimálně 15 % z celkového HDP, dokonce v roce 2009 byly odhadovány na více než 22 %. Zároveň také poukazuje na souvislost chudého hospodářství země a její izolace.

Vietnam je druhý v pořadí ve výši výdajů na armádu a jejich tendence je srovnatelná se skupinou zemí s nízkým a středním příjmem, kdy jejich výše nejvíce klesla v období 1990-1994. Výdaje zdravotnictví mají ve všech zemích, mimo Severní Koreu, růstovou tendenci, kde Čína i Vietnam jsou nad průměrem skupiny zemí s nízkým a středním příjmem, ale zároveň pod průměrem skupiny zemí východní Asie a Tichomoří. Důležité jsou i výdaje na vzdělání, kde Čína byla v roce 1990 pod průměrem vybraných skupin zemí a Vietnam byl v roce 2010 naopak nad průměrem těchto skupin.

Zdravá, vzdělaná, práce schopná populace slouží jako předpoklad pro ekonomický, sociální i politický rozvoj země a je tedy považována za nenahraditelný kapitál. Pro rozvojové země jsou důležité zejména výdaje na vzdělání a zdravotnictví, kde hlavní překážkou může být nedostatek finančních a materiálních zdrojů, které se často investují do jiného odvětví, což může být například odliv potřebných finančních zdrojů na armádu a zbrojení, na místo využití v oblasti vzdělání a zdravotnictví. Tung (2008) rovněž uvádí, že zejména vzdělání je jedním z hlavních faktorů ovlivňující kvalitu života společnosti a v celosvětovém měřítku je základním předpokladem pro trvale udržitelný rozvoj.

5.3 Ukazatelé zobrazující kvalitu lidského života

	HDI						% populace žijící pod 1,25 US\$	MPI (v %)
	1980	1990	2000	2005	2010	2012	2012	2012
Čína	0,407	0,495	0,59	0,637	0,689	0,699	13,1	0,056
Vietnam		0,439	0,534	0,573	0,611	0,617	16,9	0,017
Severní Korea*								
Středně rozvinuté země	0,419	0,481	0,549	0,589	0,631	0,64		

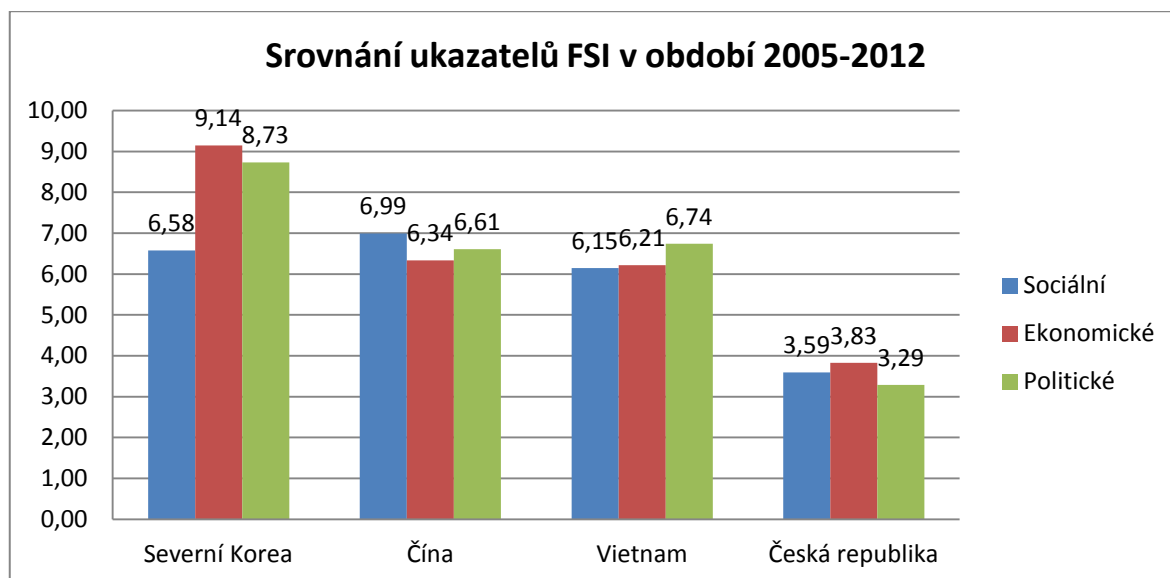
Tabulka č. 2: HDI, MPI a % populace žijící pod 1,25 US\$ na osobu na den

Zdroj: UNDP, 2012a; UNDP, 2012b; UNDP, 2012c.

* pozn. pro Severní Koreu nebyla nalezena žádná data.

K poměření kvality lidského života dobře slouží index lidského rozvoje (HDI). Tabulka č. 2 umožňuje porovnání vybraných zemí se skupinou středně rozvinutých zemí. Na první pohled je zřejmé, že výše HDI těchto zemí má rostoucí tendenci. Čína je od roku 1990 nad průměrem skupiny středně rozvinutých zemí a Vietnam se drží těsně pod jejím průměrem. Pokrok je zřejmý i v oblasti populace žijící pod 1, 25 amerického dolaru. V roce 1990 měla Čína 60,2 % (UNDP, 2012c) populace žijící pod touto hranicí a v porovnání s rokem 2012, kdy tato populace byla ve výši 13,1 %, je pokrok zcela evidentní. Ve Vietnamu v roce 2012 populace žijící pod touto hranicí činila 16,9 % a v porovnání například s rokem 2006, kde výše této populace činila 21,4 %, (UNDP, 2012c) je zřejmé, že její výše také postupně klesá, ale v porovnání s Čínou je na tom pořád hůře, čímž se opět potvrzuje vliv politického systému a jeho kontroly nad daným státem. Problematika uzavřenosti Severní Koreji se projevuje i v nedostatku získaných dat, bez kterých není možné vyčíslit tyto ukazatele. Lze jen tedy odhadovat kvalitu lidského života v této zemi, ale vzhledem k nepříznivé ekonomické situaci, lze předpokládat, že nebude vysoká.

5.4 Failed states index

Graf č. 5: Srovnání ukazatelů FSI v období 2005 - 2012

Zdroj: The Fund for Peace, 2013; vlastní výpočet.

* pozn. v roce 2005 nebyla vytvořena pro Českou republiku žádná data.

Další srovnání vybraných zemí umožňuje ukazatel FSI (Failed States Index) zobrazující státy v úpadku, kde graf č. 5 zobrazuje průměr hodnot jednotlivých oblastí kritérií v období 2005 – 2012. Ve srovnání s postkomunistickou zemí Evropy, s Českou republikou (která je zde uvedena jako představitel postkomunistické země, která prošla transformací), je zjevný skoro dvojnásobný rozdíl ve výši hodnot jak v sociálních, ekonomických, tak i v politických oblastech vybraných zemí, kde Severní Korea je jednoznačným „vítězem“ zejména v oblasti politické a ekonomické. Díky vysokým hodnotám ukazatele FSI ve vybraných zemích, je možné konstatovat, že čím vyšší hodnotu země získají v jednotlivých oblastech, tím jsou považovány za méně stabilní a více náchylné k selhání jejich institucí. V tomto případě se to nejvíce týká Severní Koreji, kde by to mohlo vést až k selhání státu. Ostatní země však nebudou být příkladem ideálního stavu, neboť ukazatele ve všech oblastech indikují nevyvážený rozvoj státu vzhledem k jeho obyvatelům. I když ekonomické ukazatele se zlepšují, stále přetrvávají problémy se sociální a politickou oblastí, která se kromě samotného vývoje státu a dopadů na jeho obyvatele odráží i ve vnímání Číny a Vietnamu na zahraničně-politické scéně.

6 Závěr

Chudoba je dnes považována za jeden z nejobtížněji řešitelných problémů na světě a je velmi důležité zkoumání jejich příčin a sledování jejího vývoje. Jde tedy o globální problém, který nelze přehlížet, naopak je nutné mu společně čelit a přistoupit k naléhavému řešení. Problematika chudoby a pomalého rozvoje je úzce spjatá s nestabilní politickou situací, která v kombinaci s jinými problémy velmi zatěžuje kvalitu lidského života v rozvojových zemích, což často vede k velmi obtížně řešitelné situaci, kde nejpálčivějším problémem mohou být ozbrojené konflikty či nízká podpora intervencí, které by jim mohly předcházet. Například stabilizováním politického prostředí v jednotlivých zemích by mohlo velkou měrou přispět k tomuto řešení. Státy by se staly bezpečnější nejen pro své obyvatelstvo, ale i pro světový trh, čímž by se staly zajímavější pro zahraniční investory a tím by se mohl nastartovat hospodářský růst.

Na základě analýzy vybraných indikátorů této práce se potvrdilo, že politická situace je tedy jednou z největších příčin chudoby a zaostalosti v rozvojových zemích. Díky způsobu vládnutí, který se přímo přenáší do dynamiky hospodářského rozvoje jednotlivých států, je možné pozorovat i výši chudoby. Je evidentní, že díky mnoha hospodářským reformám nejen v Číně, ale i ve Vietnamu, je možné chudobě čelit, pokud je to v zájmu vlády v dané zemi, a pokud je tato vláda ochotna ulevit i některým striktním principům komunistického režimu. Jednotlivé typy komunismu v současné době pod nátlakem světového hospodářství a v souvislosti s rozpadem Sovětského svazu inklinují k větším či menším modifikacím a umožňují rychlejší hospodářský rozvoj země, někdy ovšem za cenu přehlížení ostatních sfér lidského života. Z uvedeného vyplývá, že vývoj těchto zemí do velké míry závisí na ekonomickém růstu, který ale nemusí být vždy zárukou zvýšení kvality lidského života. Nedílnou součástí je tedy spravedlivé rozdělení příjmů a tím i zlepšování životního standardu, zajištění kvalitního vzdělávání a zvýšení kvality zdraví. Často se stává, že vláda upřednostňuje zejména své vlastní zájmy na úkor zájmů společnosti a tím dochází k odlivu financí. Je tedy důležité více investovat do vzdělání, zdravotnictví, a pokud se na úkor toho více investuje například do armády a zbrojení, zajisté se to projevuje na chudobě státu. Klíčové je také dodržování lidských práv a svobod a zároveň zaručení jejich vymahatelnosti, to vše bez ohledu na pohlaví a různé vrstvy společnosti.

Je patrné, že chudoba v rozvojových zemích ovlivňuje celý svět, a pokud se ji nepodaří jakýmkoliv způsobem snížit, může to mít nadále značně znepokojivý dopad na celosvětovou politickou i bezpečnostní situaci.

7 Použitá literatura

- AMESTY INTERNATIONAL. 2010. Severní Korea zoufale potřebuje zdravotní pomoc [online]. Praha: Amnesty International Česká Republika. Dostupné z: <http://www.amnesty.cz/z559/severni-korea-zoufale-potrebuje-zdravotni-pomoc> [cit. 2013-04-18].
- ARENDTOVÁ, H. 1996. Původ totalitarismu I - III. 1. vydání. Praha: OKOYMENH. 679 s. ISBN 80-86005-13-5.
- BRAUTIGAM, D. 2010. Book Report: The Dragon's Gift: the Real Story of China in Africa. Journal of the Washington Institute of China Studies, 5 (1): 65-69.
- CIA. 2013a. World Factbook: Government type. Washington, DC: Central Intelligence Agency. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/fields/2128.html#kn> [cit. 2013-04-18].
- CIA. 2013b. World Factbook: North Korea. Washington, DC: Central Intelligence Agency. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kn.html> [cit. 2013-04-21].
- CIA. 2013c. World Factbook: Vietnam. Washington, DC: Central Intelligence Agency. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/vm.html> [cit. 2013-04-21].
- CORDESMAN, A. H. 2011. The Korean Military Balance: Comparative Korean Forces and The Forces of Key Neighboring States. Washington, DC: Center for Strategic and International Studies. 170 s.
- ČMEJREK, J., KUBÁLEK, M., PÁTEK, Z. 1996. Politologie: Učební texty. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze. 361 s. ISBN 80-213-0296-8.
- EXNEROVÁ, V, VOLFOVÁ, A. 2008. Chudoba [online]. Praha: Rozvojovka. Aktualizováno 2012. Dostupné z: <http://www.rozvojovka.cz/chudoba> [cit. 2013-04-19].
- FURET, F., et al. 2002. Komunismus a fašismus. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku. 276 s. ISBN 80-86130-21-5.
- GILLEN, J. 2011. A battle worth winning: The service of culture to the Communist Party of Vietnam in the contemporary era. Political Geography, 30 (5): 272-281.

- GLOBAL SECURITY. 2013. Cold War [online]. Washington, DC: Global Security. Dostupné z: http://www.globalsecurity.org/military/ops/cold_war.htm [cit. 2013-03-01].
- GRANT, R. G. 2005. Communism: Systems of government. 1. vydání. London: Evans Brothers. 48 s. ISBN 0-237-52699-9.
- HABIB, B. 2011. North Korea's parallel economies: Systemic disaggregation following the Soviet collapse. *Communist and Post-Communist Studies*, 44 (2): 149-159.
- HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L. 2003. Demokracie: Teorie, modely, osobnosti, podmínky, nepřátelé a perspektivy demokracie. 1. vydání. Brno: Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity. 379 s. ISBN 80-210-3195-6.
- HOBSBAWM, E. J. 2009. Globalizace, demokracie a terorismus. 1. vydání. Praha: Academia. 134 s. ISBN 978-80-1725-3.
- HOROVITZ, S., MARSH, C. 2002. Explaining regional economic policies in China: interest groups, institutions, and identities. *Communist and Post-Communist Studies*, 35 (2): 115-132.
- HU, Z., KHAN, M. S. 1997. Way Is China Growing So Fast?. Washington, DC: International Monetary Fund. 10 s. ISBN 1-55775-641-4.
- JENÍČEK, V., FOLTÝN, J. 2003. Globální problémy a světová ekonomika. 1. vydání. Praha: C. H. Beck. 269 s. ISBN 80-7179-795-2.
- JOCH, R. 2006. Socialismus a komunismus: styčné body a rozdíly [online]. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. Dostupné z: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/431/socialismus-a-komunismus-stycne-body-a-rozdily> [cit. 2013-03-28].
- KIHL, Y. V., KIM, H. N. 2006. North Korea: The Politics Of Regime Survival. Armonk: M. E. Sharpe. 322 s. ISBN 0-7656-1638-6.
- KROUPA, J., KOUDELKA, Z., SVATOŇ, J., ŠIMÍČEK, V., VLČKOVÁ, R. 1998. Politologie. 1. přepracované vydání. Brno: Masarykova univerzita. 254 s. ISBN 80-210-1793-7.
- MACH, V. 2013. Říjnová revoluce v Rusku [online]. Totalita. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/vrsr.php> [cit. 2013-03-02].

MADDISON, A. 2010. Statistics on World Population, GDP and Per Capita GDP, 1-2008 AD [online]. Netherlands: University of Groningen.

Dostupné z: <http://www.ggd.net/maddison/Maddison.htm> [cit. 2013-03-10].

MZV ČR. 2013. Korejská lidově demokratická republika: Vnitropolitická charakteristika [online].

Praha: Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. Dostupné z:

http://www.mzv.cz/jnp/cz/encyklopedie_statu/asi/korejska_lidove_demokraticka_republika/politika/vnitropoliticka_charakteristika.html [cit. 2013-04-21].

NATION MASTER. 2008. North Korea (historical data) [online]. Nation Master. Dostupné z:

http://www.nationmaster.com/time.php?stat=mil_exp_per_of_gdp-military-expenditures-percent-of-gdp&country=kn-korea-north [cit. 2013-04-22].

NÁLEVKA, V. 2003. Studená válka. Praha: Triton. 234 s. ISBN 80-7254-327-X.

NOVOTNÝ, J. 2006/2007. Nejchudší země světa. Geografické rozhledy, 16 (1): 2-3.

NOVOTNÝ, L. 2009. Politologie. 1. vydání. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského v Praze. 166 s. ISBN 978-80-86723-67-9.

OECD. 2001. The DAC Guidelines: Poverty Reduction. Paris: Organisation for Economic Co-operation and Development. 129 s.

PAVELČÍKOVÁ, N. 2009. Totalitární režimy 20. století. 3. vydání. Ostrava: Ostravská univerzita. 96 s. ISBN 978-80-7368-712-0.

SARTORI, G. 2005. Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci: Esej o multietnické společnosti. 1. vydání. Praha: Dokořán. 118 s. ISBN 80-7363-022-2.

THE FUND FOR PEACE. 2013. Failed states index [online]. Washington, DC: The fund for peace. Dostupné z: <http://ffp.statesindex.org/> [cit. 2013-03-10].

TUNG, L. R. 2008. Brain circulation, diaspora, and international competitiveness. European Management Journal, 26 (5): 298– 304.

UN. 2005. Landlocked Developing Countries [online]. New York: United Nations. Dostupné z: <http://www.un.org/special-rep/ohrlls/lldc/default.htm> [cit. 2013-04-20].

- UNDP. 2012a. Human Development Index (HDI) value [online]. New York: United Nations Development Programme. Dostupné z: <http://hdrstats.undp.org/en/indicators/103106.html> [cit. 2013-04-22].
- UNDP. 2012b. MPI: Multidimensional poverty index (%) [online]. New York: United Nations Development Programme. Dostupné z: <http://hdrstats.undp.org/en/indicators/38406.html> [cit. 2013-04-22].
- UNDP. 2012c. Population living below \$1.25 PPP per day (%) [online]. New York: United Nations Development Programme. Dostupné z: <http://hdrstats.undp.org/en/indicators/38906.html> [cit. 2013-04-22].
- USHMM. 2012. Introduction to The Holocaust [online]. Washington, DC: United States Holocaust Memorial Museum. Dostupné z: <http://www.ushmm.org/wlc/en/article.php?ModuleId=10005143> [cit. 2013-03-04].
- WORLD BANK. 2008. World Bank Updates Poverty Estimates for the Developing World [online]. Washington, DC: The World Bank Group. Aktualizováno 2010. Dostupné z: <http://go.worldbank.org/C9GR27WRJ0> [cit. 2013-04-21].
- WORLD BANK. 2013a. China Overview [online]. Washington, DC: The World Bank Group. Dostupné z: <http://www.worldbank.org/en/country/china/overview> [cit. 2013-04-19].
- WORLD BANK. 2013b. Health expenditure, total (% of GDP) [online]. Washington, DC: The World Bank Group. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/SH.XPD.TOTL.ZS> [cit. 2013-04-22].
- WORLD BANK. 2013c. Military expenditure (% of GDP) [online]. Washington, DC: The World Bank Group. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/MS.MIL.XPND.GD.ZS> [cit. 2013-04-22].
- WORLD BANK. 2013d. Public spending on education, total (% of GDP) [online]. Washington, DC: The World Bank Group. Dostupné z: <http://data.worldbank.org/indicator/SE.XPD.TOTL.GD.ZS> [cit. 2013-04-22].
- WORLD BANK. 2013e. Vietnam Overview [online]. Washington, DC: The World Bank Group. Dostupné z: <http://www.worldbank.org/en/country/vietnam/overview> [cit. 2013-04-19].

WTO. 2013. Members and Observers [online]. Switzerland: World Trade Organization.
Dostupné z: http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm [cit. 2013-04-20].

WU, Y. S., SUN, T. W. 1998. Four Faces of Vietnamese Communism: Small Countries' Institutional Choice Under Hegemony. *Communist and Post-Communist Studies*, 31 (4): 381-399.

ZÁHOŘÍK, J. 2010/2011. Koloniální dějiny – KOHB [online]. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni. Dostupné z: http://www.khv.zcu.cz/studium/podklady-ihistud/KOHB/KSA_KOHB.pdf [cit. 2013-04-20].

Přílohy

Seznam příloh

Příloha č. 1: Vývoj HDP na jednoho obyvatele v paritě kupní síly v období 1950 – 2008 v International Geary-Khamis dollars.....	39
Příloha č. 2: Výdaje z celkového HDP na armádu ve vybraných zemích	40
Příloha č. 3: Výdaje z celkového HDP na zdravotnictví ve vybraných zemích	41
Příloha č. 4: Výdaje z celkového HDP na vzdělání ve vybraných zemích.....	42
Příloha č. 5: Populace žijící pod 1,25 US\$	43
Příloha č. 6: Human Development index.....	43
Příloha č. 7: Srovnání jednotlivých ukazatelů FSI v období 2005-2012	44

**Příloha č. 1: Vývoj HDP na jednoho obyvatele v paritě kupní síly v období 1950 – 2008
v International Geary-Khamis dollars**

HDP na obyvatele							
Rok	Čína	Severní Korea	Vietnam	Rok	Čína	Severní Korea	Vietnam
1950	448	854	658	1 980	1 061	2 841	757
1951	491	709	676	1 981	1 110	2 841	767
1952	538	753	694	1 982	1 186	2 841	811
1953	552	966	712	1 983	1 258	2 841	836
1954	557	1 013	732	1 984	1 396	2 841	891
1955	577	1 054	750	1 985	1 519	2 841	923
1956	616	1 036	764	1 986	1 597	2 841	929
1957	636	1 087	775	1 987	1 737	2 841	941
1958	690	1 112	785	1 988	1 830	2 841	976
1959	686	1 120	792	1 989	1 834	2 841	996
1960	662	1 105	799	1 990	1 871	2 841	1 025
1961	553	1 124	812	1 991	1 967	2 841	1 063
1962	550	1 122	885	1 992	2 132	2 578	1 134
1963	590	1 186	882	1 993	2 312	2 541	1 203
1964	645	1 253	895	1 994	2 515	1 850	1 286
1965	702	1 295	877	1 995	2 863	1 521	1 385
1966	746	1 415	859	1 996	2 892	1 254	1 491
1967	707	1 483	731	1 997	3 013	1 176	1 589
1968	675	1 633	699	1 998	2 993	1 185	1 658
1969	713	1 839	739	1 999	3 162	1 199	1 715
1970	778	1 954	735	2 000	3 421	1 190	1 809
1971	795	2 522	754	2 001	3 759	1 177	1 911
1972	798	2 561	802	2 002	4 197	1 166	2 023
1973	838	2 824	836	2 003	4 803	1 156	2 147
1974	835	2 841	783	2 004	5 169	1 148	2 290
1975	871	2 841	710	2 005	5 575	1 140	2 456
1976	853	2 841	809	2 006	6 048	1 133	2 630
1977	894	2 841	818	2 007	6 303	1 127	2 825
1978	978	2 841	806	2 008	6 725	1 122	2 970
1979	1 039	2 841	795				

Zdroj: Maddison, 2010.

Příloha č. 2: Výdaje z celkového HDP na armádu ve vybraných zemích

Výdaje z HDP na armádu (%)					
Rok	Čína	Vietnam	Severní Korea*	Země s nízkým a středním příjmem	Východní Asie a Tichomoří
1988		5,14		2,70	1,45
1989	2,59	7,29		6,08	1,56
1990	2,62	7,91		5,59	1,56
1991	2,45	5,60		2,36	1,51
1992	2,56	3,37		2,60	1,52
1993	2,07	2,26		2,48	1,46
1994	1,80	2,65		2,44	1,43
1995	1,73			2,26	1,40
1996	1,76			2,15	1,45
1997	1,68			2,14	1,45
1998	1,78			2,07	1,46
1999	1,90			2,13	1,42
2000	1,85			2,12	1,40
2001	2,07			2,18	1,47
2002	2,18			2,22	1,51
2003	2,12	2,13		2,16	1,52
2004	2,07	2,01		2,10	1,50
2005	2,05	1,94		2,07	1,54
2006	2,09	2,11		2,04	1,58
2007	2,05	2,51		2,01	1,61
2008	2,03	2,35		2,03	1,63
2009	2,24	2,47		2,22	1,75
2010	2,04	2,51		2,05	1,65
2011	1,95	2,17		1,98	1,63

Zdroj: World Bank, 2013c.

* pozn. pro Severní Koreu nebyla nalezena žádná data

Příloha č. 3: Výdaje z celkového HDP na zdravotnictví ve vybraných zemích

Výdaje z HDP na zdravotnictví (%)					
Rok	Čína	Vietnam	Severní Korea*	Země s nízkým a středním příjmem	Východní Asie a Tichomoří
1995	3,54	5,19		3,82	5,97
1996	3,81	5,05		3,82	5,99
1997	4,05	4,88		4,01	5,94
1998	4,36	4,94		4,34	6,26
1999	4,51	4,88		4,14	6,45
2000	4,62	5,28		4,12	6,56
2001	4,58	5,59		4,34	6,62
2002	4,81	5,14		4,22	6,60
2003	4,85	5,23		4,38	6,70
2004	4,75	5,53		4,48	6,67
2005	4,68	5,86		4,43	6,69
2006	4,55	6,44		4,33	6,53
2007	4,35	6,99		4,44	6,34
2008	4,63	6,65		4,45	6,51
2009	5,15	7,02		4,55	7,07
2010	4,98	6,83		4,33	6,82
2011	5,16	6,81		4,35	6,80

Zdroj: World Bank, 2013b.

* pozn. pro Severní Koreu nebyla nalezena žádná data

Příloha č. 4: Výdaje z celkového HDP na vzdělání ve vybraných zemích

Výdaje z HDP na vzdělání (%)					
Rok	Čína	Vietnam	Severní Korea*	Země s nízkým a středním příjmem	Východní Asie a Tichomoří
1971	1,41				
1972	1,63				
1973	1,67				
1974	1,79				
1975	1,73				
1976	1,84				
1977	1,78				
1978	1,98				
1979	2,17				
1980	1,93				3,06
1981	1,97				
1982	2,05				3,95
1983	2,10				
1984	2,02				
1985	2,03				
1986	2,08				
1987	1,82				
1988	1,78				
1992	1,87				
1993	1,67				
1994	2,00				
1995	1,86				3,19
1996	1,87				
1998	1,86				
1999	1,91			3,86	3,65
2000				3,57	3,50
2001				3,72	3,30
2002				3,52	4,01
2003				3,78	
2004				3,80	4,24
2005				3,81	
2006				3,88	4,03
2007				3,86	3,65
2008		5,32		3,98	3,75
2009				4,57	5,05
2010		6,56		4,38	3,77

Zdroj: World Bank, 2013d.

* pozn. pro Severní Koreu nebyla nalezena žádná data

Příloha č. 5: Populace žijící pod 1,25 US\$

Populace žijící pod 1,25 US\$ (%)			
Rok	Čína	Vietnam	Severní Korea*
1990	60,20		
2005	16,30		
2006		21,40	
2008	13,10	16,90	
2012	13,10	16,90	

Zdroj: UNDP, 2012c.

* pozn. pro Severní Koreu nebyla nalezena žádná data

Příloha č. 6: Human Development index

Human Development Index (HDI)				
Rok	Čína	Vietnam	Severní Korea*	Středně rozvinuté země
1980	0.407			0.419
1990	0.495	0.439		0.481
2000	0.590	0.534		0.549
2005	0.637	0.573		0.589
2006	0.650	0.581		0.599
2007	0.662	0.590		0.609
2008	0.672	0.597		0.617
2009	0.680	0.601		0.624
2010	0.689	0.611		0.631
2011	0.695	0.614		0.636
2012	0.699	0.617		0.640

Zdroj: UNDP, 2012a.

* pozn. pro Severní Koreu nebyla nalezena žádná data

